III URTEA - 2 ZENBAKIA 1922 YORAILA-GARAGARILA

EUSKERA

EUSKALTZAINDIA'REN LAN ETA AGIRIAK

TRABAJOS Y ACTAS DE LA ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA

TRAVAUX ET ACTES DE L'ACADÉMIE DE LA LANGUE BASQUE

BILBO'N
Euskaltzaindia'ren etxean
Ribera, 18

DONOSTIA'N
San Iñazio'ren Gutundegian
Garibay, 28

EUSKO-ARGITALDARIA
BANCO DE ESPAÑA, 3
BILBAO, 1922

EUSKALTZAINDIA'REN 2.en URTEKO

BATZAR-AGIRIAK

A. Zabala'ren adizpiakera

A. Intza'ren saŕeritzaldia. (Amaya)

EUSKALTZAINDIA'REN

BIGAŔEN URTEKO BATZAŔAK

Donostia'n Gipuzkoa'ko Aldundi-Yauregi'an 1920'ko Uŕiĺa'ren 22'an.

Batzakuntza onetara euskaltzain abek etoŕi dira: Azkue, Kanpion, Urkixo, Eguskitza, Olabide, Lhande, Landeŕetxe, Intzagarai ta Lakonbe (euskaltz, autatua)

Ona emen artutako *erabakiak:*

1. Euskaltzaindiak Españako Bakaldunari igoŕi zion idazkia argitaratu, ta Euskaleŕian zabaldu.

2. Euskeraren batasunaz egin beaŕ dan batzaŕa, gabon ingurutxurako yaŕi.

3. Odon Apraiz yaunari, bi epetan, 4.000 laurleko eman euskal-lanetarako ta Lakonbe yauna Paris'en artezkari izan datzaiola.

4. Lakonbe yauna Urkixo yaunaren lankide aukeratu, Euskaltzaindiak beaŕ dituen gutun-eroskетarako.

5. Telesforo Arantzadi ta Torrecilla yaunen eskutitzak irakuŕi dira.

6. Koruko Andre Mariaren Irakaskintza'ren la-

guntz-eskaria azaldu da, ta Euskaltzaindiak sari-gaietan laguntzea, erabaki du.

7. Azpeitiko Udalburuaren eskaria ontzak aŕtu, ta eŕi ortako beaŕkolai euskal-izenak yaŕtzeko, Euskaltzaindia aŕduratzen da.

8. Manuel Ayestaran yaunak, egindako *Iztegia*' ren txostena irakuŕi da, ta yaun onen oñordekoari galdetu letzaioke, zeŕ nai duen *Iztegi* oŕegatik.

9. Gazteizko Gotzai yaunari, kristau-ikastia argitaratzeko Euskaltzaindiari txosten eske etoŕi dalako, eskeŕak eman; ta ikasti-azaletan oaŕtxo au ipiñi ditekela, erabaki du.—*Euskaltzaindiak kristau-ikasti au gauŕkoz zuzenetsi dau (du).*

10. Euskaltzaindiak argitaratu beaŕ duen *Euskera* daikeyon *Boletiña*'ri zer izenpeko yaŕi beaŕ ote zayon-go autua yo da; ta auxe erabaki da:
Euskaltzaindiaren lan eta ageriak.

11. Urkixo yaunak dasa, berak euskaltzaingoa usten duenerako, beronek duen Onubatzako sailburugoa Lakonbe yaunari eman letzayokela, ta Euskaltzaindiak bayetza dager.

12. Azkue yauna Bartzelonara yoatea ilabete edo birako erabaki da, Euskaltzaindikiko lan batzuek egin ditzan.

13. Datoŕen azaroan Intza euskaltzañaren saŕpidea izango da, batzaŕaldi-ondorean, edota uŕengo egunaz.

14. Euskaltzainburuari ematen zayo ardura Aita

Soloeta B. Aires'ko Euskal-Etxeko irakaslearî Urgazle-izenpena igoŕtzeko.

15. Kanpion yaunak Napaŕuako Aldundiari idatzi dezayoke, Luciano Bonaparteren eskuidazkiaz.

16. Aita Zabalaren ipuñetarako Eguskitza yaunari itzauŕetxo bat egotzi zaio.

17. Kanpion yaunaren aburuz, on litzake berarizko ikastetxeak iratsi dituzten euskaldun batzuei idaztea, eren ikasguetan euskera saŕ ta erabiĺi dezaten: oŕetarako, auŕez zeintzuk diran yakin-da, igoŕi bear zaye Euskaltzaindiyaren artarakiko ardurazopena.

18. Iruñako Gotzai yaunak Azkue yaunak biali ziyon idazkiari ez dio erantzupenik eman: ez baleyoke garaiz emango, Gotzai yauna beronen etxean ikusi dezakete Intza, Urkixo ta Kanpion yaunak.

Donostia'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian 1920'ko, Aziĺa'ren 25 eta 26'an.

Euskaltzain oneik batu zirean: Azkue, Urkixo, Kanpion, Olabide, Lande, Intzagarai, Eguskitza, Altube, Intza, Lakonbe.

Asieran Zadorlari-ordeko Intzagarai euskaltzain jaunak azken-batzarretako agiria irakurri eban eta ontzat artua izan zan.

Ona emen artu zirean erabagiak:

1. Euskaltzainburuak Bartzelonako *Institut d'Estudis Catalans* deritxon izakeraren barriak emonaz bere lan bat irakurri eban eta abegi onez entzun ondorean eskerak erakustea erabaki zan. Baita Pompeu Fabra eta Puig eta Cadafalch jaunai (lenengoa *Institut*-eko artezkaria da, bigarena Mancomunidad Catalana-ko Buruzagia) Euskaltzainburuari egin eutsen abegi on eta emon eutsen ereztasunen ordez eskerak emotea erabagi zan.

2. Henry Gavel urgazle jaunari egunarte egin dauzan euskal-lan bikainen alderako eta aurerantzerako daukazan asmo ederrak beteteko batez be «Euskal-Izpiakeraz» ta «Euskal-Alkarbideaz», 4.500 franco emotea.

3. Azparneko Ikasguko Artezkariari, ikasgu oretan sortzeko asmoa daukan euskal-irakaste ori zelan izango dan zearotxoago esateko eskatzea.

4. Iruñako Gotzain jaunari ikustaldi bat egiteko, Intza, Kanpion eta Urkixo jaunak izentau ziran. Euskaltzaindiaren izenean eskabide auxe egiñaz: «Uri atako Apaiz - Ikasgu edo Seminarioan euskal - irakastea sartzeko baimena ta Boletin'ean argitaratzen direan irakasteak edo pastoralak euskeraz be agertu daitezala.» Batzorde onek beronek ikusi bei Goñi jauna, ta irakaste orek euskaratzeko arloa eskiñi beyoe.

5. Bizkai-Aldundiak bialduriko itz-mordoxkaz itz egin zan eta oroen eretxiak artu ondorean, urengo batzarretan, obeto ikasi-ta, azken-eretxia emotea erabagi zan.

6. Euskeraren batasunaz izango dan Batzar-Agiria Lotazilaren 26 eta 27-an Bilbon izatea erabagi zan. Batzar oretan, nai euskeraz, nai gazteleraz nai prantzesez irakurri daitekez lanak eta ezta bearrezkoa egileak eurak irakurtea. Egilearen baimenaz edonork irakurri daike.

7. Altube euskaltzain autatuaren sarrera Bilbo'n Lotazilaren 28'an izango da ta sarrera oretan irakuriko dauan lana Euskaltzaindiaren agerkarian eta banaka argitaratuko da.

8. Egunerokoetan euskal-saila beteteko arloa ondo eroateko, Bizkayan Manterola'tar Gabirel urgazle jauna, Euskaltzainburua artezkari dala, izentau zan. Gipuzkoan eta Naparoan arlo goratsu au beteteko ardurea Intzagarai eta Intza jaunak artu beye.

9. Aranburu eta Ariola ekintzariai *placas esmaltadas* deritxon idazkunen domua eskatu.

10. Ezautailuai ure ta eze (verde) margozko lotsaikia imini ta beste ezautailu txiki batzuk, lotsaiki barik, egitea agindu.

11. Izkuntz-Jakintza idaztiak, euskaltzainak lendik ezpadaukez, eta euren domua andia ezpada, binaka erosi.

12. Aldundiai, Euskaltzaindiaren Gutuntegirako, binaka daukezan gutun-elazkinak eskatu.

Bilbo'n, "Escuela de Artes y Oficios" deritxon Ikasguan, 1920'ko Lotazilaren 26'an, goizeko 11'an eta arratsaldeko 7'an.

Euskerearen batasunaz Batzar - agiri - berezia izan zan.

Maipuruan Euskaltzaindiak erabagi ebanez, Azkue, Eleizalde eta Olabide euskaltzain jaunak jesarri zirean.

Asieran Eleizalde jaunak, euskeraz, itzaldi laburtxo baten batzar orren gora andiko gaya azaldu eban eta ondorean txosten edo ikerpen batzuk irakurri zirean. Ona emen egileen izenak:

(Goizean) Larakoetxea eta Agirezabala'tar Sendi Gurenaren Ipolita, K. O. (euskeraz): Gaubeka'tar Bitor, Irarkaria (euskeraz); Nicolas Cortes, Apaiz jauna (erderaz); Urutia'tar Gotzon, M. B. S. Urtzizti - irakaslaria (erderaz).

. (Arratsaldean) Madariaga'tar Angeru. O. Pr. m. (euskeraz). Ganera, Kanpion eta Broussain jaunak Euskaltzaindiari gai orezaz aurkeztu eutsen lana eta Jesus'en Lagundiko A. Ormaetxeak *Revista de Estudios Vascos*-en argitaratu eban lan eder bat bere irakurri zirean.

Azkenez, Manuel Egileor jaunak, arratsaldean bertan, Euskaltzainburuari zuzendu eutsan eskutitz bat irakurri zan. Ezkutitzaz batera amabi bat idazti *Sobre la Unificación del Euzkera* bialdu ebazan esanaz bere eretxia idazti oregaz batean dagoala. Idazti onen laburpenak Azkue jaunak irakurri ebazan eta beste barik batzaldia amaitu zan.

Bilbo'n, "Escuela de Artes y Oficios" deritxon ikasguan, 1920'ko Lotazilla'ren 28'an, gabeko 7'an.

Batzar-agiri-berezia egin zan.

Maipuruan Azkue, Kanpion, Eleizalde, Olabide, Lande, Intzagarai, Landerretxe, Intza, Lakonbe euskaltzainak eta Menendez Pidal, Navarro Tomás, Americo Castro, Apraiz (Angel); entzuleen artean Oleaga, Lekuona, Manterola, Belaustegigoitia eta Apraiz (Odon) urgazleak.

Batzaldi onen gaya, Altube jaunaren euskaltzain-sarera izan zan eta onetako gertaldietan oi danez sar-itzaldia beragandik entzun genduan. Ondorean Euskaltzainburuak bere erantzupen - itzaldia irakurri eban eta lagungaya Euskaltzain autorturik ezautailua ezari ta eskua estutu eutsan.

Bilbo'n, Euskaltzaindia'ren bein-beineko etxean, 1920'ko Lotazilla'ren 29'an.

Aulkietan, Azkue, Kanpion, Eleizalde, Olabide, Lande, Intzagarai, Landerretxe, Altube, Intza eta Lakonbe euskaltzainak eta Lekuona, Apraiz, Manterola ta Belaustegigoitia urgazleak.

Ona emen artu zirean erabagiak:

1. Azparengo Misionisten buruzagiak euskal-ikastea sortzeko laguntasuna eskatuaz egin eban ezkutitzari garaiz erantzun jakola eta, ikusirik iñolako erantzumenik eztala artu, ille bi baru bertan izango

doguzan batzarretan asmo oŕen baŕiak jakitea erabagi zan.

2. Azken-batzarretan erabagi zanez Kanpion eta Intza jaunak Iruñako Gotzain ospetsuari Euskaltzaindiaren izenean eskabide-idazki bat eskuetan dabela, ikustaldia egin dautse. Abegi onez entzun ondorean eskabide guztiak ontzat artu ebazan eta len-bai-len beteteko asmo benetakoa erakutsi ei-eban. Euskaltzaindiak, baŕi oneik pozaŕen entzunik, Gotzain jaun oni eskeŕak erakutsiaz idazkia zuzentzea erabagi eban.

3. Iruñako Seminarioan soŕtuko dan euskal-irakastea bere gain artuko dauan Irakaslaria euskalari jakintsua izatea beaŕekoa dala ta oŕetarako diru-laguntasunik bear bada 1.500 lauŕleko emotea erabagi zan.

4. Iruñako Gotzain-Agerkarian agertzen direan Kristau-ikasteak euskeratzeko arloa A. Intzak eta Goñi jaunak artu eyela.

5. *Patronato* deritxon ikasguko zeŕenda, A. Intzak, Urabayen jaunagandik lortu eyala.

6. Gazteizko *Heraldo Alavés* deritxon egunerokoak euskal-idazki bat, astero, argitaratuko dauala. Geyagorik, langileak uŕi daukazalako, ezin eskiñi daikeala.

7. Bayonako Gotzain jaunari, beste euskal-Seminarioetan bezela angoan bere euskal-irakastea soŕtzea egoki litzakeala-ta eskabide ori egiñaz idazki bat zuzentzea.

8. Lapurdiko euskalki-ikastaroa, alde aretako irakasleren bat eskuetan izan ezkero, Bilbon emotea ontzat artu zan.

9. Schuchardt euskalari ospetsuari asmotan daukazan euskal-lanak argitaratzeko laguntza eskeiñi. Beroni Euskerearen batasunaz bere eretxia eskatu.

10. Bizkai-Aldundiaren Mozkin-Kutxarako itzak euskeratzeko Azkue, Eleizalde eta Eguskitza izentau zirean.

11. Euskaltzainen ezautailuak zenbatu, gero bakotxari adinka eta Euskaltzaindian sartu zirean kirian emoteko.

12. Victor Collins gutun-saltzaileari eskerak erakutsi Luciano Bonaparte'ren idaztiak Euskaltzaindiari binaka bialdu-aren, bata utsean (uririk) emon dautsalako.

13. Egunerokoetan Euskaltzaindiaren izenean agertzen direan lankideen idazkirik onenak, urte-amayeran batera argitaratu.

14. Euskaltzaindiaren bein-beineko euskalkia (diploma ta agerkaietan) Giputza izatea.

15. Gaubeka'tar Bitor irarlea gogoan izan *Cultura Vasca*-k saritu dauzan idaztiak argitaratzean.

16. *Cultura Vasca*-ri dagokiozan lan guztietan, Euskaltzaindiaren onespenez, lendik oretarako izentauta dagoan Batzordeari eskubide osoa emon.

17. Euskerearen batasunaz aurkeztu zirean lanen laburpenak euskaltzain guztiai bialdu.

18. A. Intzaren euskaltzain - saŕera Elizondon, Urtaŕiĺaren 27-an izan dedila.

19. Iztegia atontzeko izentautako Batzoŕdeak, batzaldurik, auŕerako daukazan asmoak auŕkeztu daizala.

20. Henry Gavel - ek, Toulouseko Goikasguan asiera emongo dautsan ikastarora norbait bialdu al izateko, Eusko - Ikaskuntzaren Batzoŕde-Egintzariari iru ilebeteko bizi-sariak eskatu.

Elizondo'n, Udaletxeko areto nagusian, 1921 ko Ilbeltza'ren 27'an, goizeko 1o'an.

Alde auŕetik iragaŕitako Batzaŕaldia, Intza - taŕ Damaso aita Euskaltzaindian saŕ erasteko, Elizondoko Udaletxean, gauŕ egin da. Asierako otoitz ostean, Euskaltzainburu Azkue yauna maipuru zalarik, bere aldamenaz Elizondo bertako Udalburua, alkitan ixiri ziran Olabide, Landeŕetxe, Eguskitza, Intzagarai, euskaltzañak, Intza ta Lakonbe, aukeratuak, ta Aita Aŕigarai, Aŕburua ta Etxepare uŕgazleak.

Azkue yaunak, gela-nagusian zeuden napaŕtaŕai aguŕ estitsu bat egin ziyen, adieraziyaz gañera, zeŕtarako zan batzaŕaldia, ta ondoren yaiki zan Intza'taŕ Damaso yauna bere saŕerako itzaldia esatera. Gogoz eta aŕduraz entzun zitzayon, edeŕ ta gain-gañeko itzaldia zekaŕen-da, aitatuaz Napaŕoan euskerak darabiltzkien bereizpenak.

Itzaldi onitxe, Aita Olabidek beste batez erantzun

ziyon, zakon da egoki, aita onek dakiyen ta oi duen bezela; ta aurez zeuzkan euskaldunek sutsu itzuli zituan, euskeraganako maitasuna eren biyotzetan ixiotuaz.

Ondoren, Euskaltzainburuak euskaltzain berriyari, ezautalua lepotik ezari ziyon, zorionak ta urte luzaroko biztaldia opaturik, berau gozo laztandu-ta. Beste euskaltzañat ainbet egin ziyoten.

Besterik gabe, oizko otoitzaz, batzaraldia amaitu zan.

Lekarotz'en, Lekaidetxean, 1921'ko Ilbeltza'ren 27'an, arratsaldean.

Agerika gertu zan, bertan salatu zitezen naparrarak euskera batasunatzaz zeukazketen aburu ta iritxiyak.

Azkue yauna maipuru, aldamenaz Aita Eusebio Azpilgoeta Lekaideburua, Olabide, Eguskitza, Landeretxe, Intza, Intzagarai, euskaltzañak, alkitan.

Aita Arigarai ta Arburua urgazleak antxen zeuden.

1. Azkue yaunak euskal - izkizaz erderaz itzegin zuan, *erderaz* noski, beraren iritxiz, orela obego zetorkiyolako, itz bereziz oraindik zurtz dagon lan oretxeri.

2. Donostiko Koruko Andre Mariaren Irakaskintzak Euskaltzaindiyari, idaztiño batez, eskerak dagerzkiyo, bere arazotarako sorozpidea agindu diyolako.

3. «Comisión Provincial de Gipuzkoa» deitzen dan batzaren idazki bat irakuŕi zan.

4. Iruña-ko Gotzain yaunarena, adierazoaz, ezdala aztukoŕ Euskaltzaindiaren bidez agindutako gauzetan.

5. Azkue yaunak Hugo Schuchardt yaunari egin ziyon idazkiya berarek irakuŕi zuan. Idazki ontan esaten zitzayon, Euskaltzaindiyak bere lepotik aŕgitaratu lezazkikela bere lan batzuek, alpidez uŕi bazebiĺen; Schuchardt yaunak ez du ezer erantzun.

6. Azpaŕengo Ikastetxe-Buruzagiak Euskaltzaindiari beste eskutitz bat digoŕkiyo. Onetzaz erabaki da, Euskaltzaindia Azpaŕenera dijoanean, aŕpegiz-aŕpegi egingo dirala gai onen itunbenak.

7. *Toponimia.* — Tokizentzaren lanak Iruñako apaizgai Albistuŕ-taŕ Bitoŕi egoztea erabaki da, Napaŕoako alderdiyan lan oni dagokiyonatzako.

8. Eskeŕak ageŕtu Elizondoko Udalari, ain aŕera ona egin diyolako Euskaltzaindiari Ta

9. Eskeŕ berezi bereziyak Lekarozko Lekaideburu ta Lekaide guziyari eman beaŕ zaizkiye, Euskaltzaindia beren berezko senide ta guraso bezela adeitu dutelako.

Euskera batasunatzazko txosten bidean, txosten bat bakaŕa azaldu zan: auxe Joan Kurutze Goyenetxe Amayur-ko apaizarena.

Berak irakuŕitakoan diyo:

1. On litzakela, euskalki guziyak eren adoretan biziaraztea.

2. Euskeraren batasuna lan zaĺa dala.

3. Batasuna eragiteko, buru gogoŕak gerala euskaldunok.

4. On litzakela, euskalkiak dagozen eran ustea, txoko guzitako esakizun politak baŕeyatu ditezen.

Ondoren, Euskaltzaindiak, oiturazko otoitzez, batzaŕaldia amaitu zuan.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1921 'ko Otsaĭla'ren 24 ta 25'an.

Batzaldu zirean: Azkue, Kanpion, Olabide, Intza, Landeŕetxe, Intzagarai, Eguskitza, Eleizalde ta Altube euskaltzaiñak ta Lakonbe euskaltzain aukeratua; Belaustegigoitia uŕgazlea auŕean zala.

Ona emen artu zirean erabagiak:

1. Durangon, Uztaĭlaren azken-inguruan lru-lau eguneko euskal-jaiak Euskaltzaindiak ospatzea. Jai onek bi urtetik bi urtera, Eusko-Ikaskuntzak ospatzen eztauzan urteetan izango dira. Aurtengoak Bizkaiko uri batean izatea erabagi zan.

2 Bizkai - Aldundiko *Junta de Cultura Vasca*'ren eskabideai erantzuteko ardurea Azkue eta Eleizalde jaunak artu beie.

3 Euskaltzainburuak euskal - izkitaz (afijos) bere geigarri bat irakurri eban eta oroen aburuz eskerak erakutsi lan bikain ori aurera eroan daian.

4 Legazpiko euskal - aditzaz Gerhard Bacherk egiñiko lan polit bat A. Olabidek irakurri eban. Oron aburuz lan ori gure Euskera agerkarian argitaratzea erabagi zan eta jaun argitsu ori euskaltzain-urgazle izentau.

5. Oyeregi' tar Buenaventura Aita Kaputxinoa bere, urgazle izentau.

6. Gipuzkoar batzuk euskera utsezko agerkari bat argitaratzeko asmoa dabela Intzagaray jaunak esan eban. Bari au poz-pozik entzuna izan zan eta laguntasuna emotea erabagi zan.

7. A. Kaputxinoak Ondarabian agertzen daben euskal-agerkariari, A. Intzaren eskabidez, lagundu.

8. Belaustegigoitiaren eskabidez eta oroen baimenaz, urgazleak euskera ikasteko idaztiren bat erosi gura dabenean Euskaltzaindiak erdia ordaindu daiala. Erabagi onen egokitasuna Euskaltzaindiak neurtuko dau.

9 Euskaltzainak batzaretan irakurri dabezan lanak gure agerkarian al-bait ariñen agertzeko A. Lhanderi otoitz egin.

10. Eusko-Ikaskuntzari eskatu, idaztiak irargitzeko daukazan diruak, euskerari dagozkionak Euskaltzaindiari emonaz, banandu daizala. Erabagi au Eleizalde jaunak itzez beteko dau bide batez alkar artuaz Aldundiak emongai daukazan idaztiak banatzeko.

11. Lekararozko Kaputxinoen Ikasguko mutil ezpatadantzariai Euskaltzaindiaren izenean askari on bat emon.

12. *Diccionario de la rima* egiteko arazoa Elgezabal jaunak artu daiala eskatu bekio.

13. Azparengo auzapezari udal-etxea eskatu, datorren ilaren 8-an goizeko bederatzietan zabalik itxi daigula, Lakonbe jaunaren euskaltzain-sareran izango dan batzar-agiria bertan ospatu al izateko.

Azkenez, ezkutitz batzuk irakuri ondorean, eta urengo batzarak Azparen-en Epailaren 7-an eta 8'an izango dirala izentaurik, oi dan otoitzarekin batzaldi onek amaitu zirean.

Azparen'en, Udaletxean, 1921'ko Epaila'ren 7'an.

Batzar agiria izan zan euskeraren batasuna gaya izanik.

Maipuruan, Azkue, Olabide, Landeretxe ta Altube euskaltzainak, Lakonbe euskaltzain autatua, Belaustegigoitia, St. Pierre, Elizalde ta Leon urgazleak, jesari zirean, beredin entzule aurean zireala, beren artean Gerger, Upsala'ko *Privat Docent*-irakasle euskalarigaia.

Batzaldi onetarako bialduriko, Aita Oyeregi, Anabitarte eta Jauregi jaunen txosten edo ikerpenak irakuri ondorean, Jean Saint-Pierre urgazle jaunak bere aburua, Lapurdi'ko euskalkiaren alde, itzez, azaldu eban eta beste barik azken-otoitzarekin, oi danez, batzaldi au amaitu zan.

Azpaŕen'en, Udaletxean, 1921'ko Epaīla'ren 8'an.

Batzaŕ au bere, agiria izan zan.

Maipuruan, Azkue, Olabide, Landeŕetxe, Altube, Lhande euskaltzaiñak, Lakonbe, autatua, Belaustegigoitia, St. Pierre, Elizalde, Leon eta Daranatz uŕgazleak.

Batzaldi onen gaya Lakonbe autatuaren euskaltzain-saŕera izan zan eta onelako gertaldietan oi danez saŕ-itzaldia beragandik entzun genduan. Erantzupen-itzaldia Azkue euskaltzainburuak izan eban eta bere amayeran lagungaya euskaltzain autoŕturik, ezautaīlua esaŕi eta eskua estutu eutsan, anaitasunezko erakuspen au beste euskaltzain lagunak bere agerturik.

Batzaldi onen amayeran euskaltzain eta entzule guztiak īlaŕietara joan zirean Brousain (G. B.) euskaltzain zanaren obian bere arimearen alde otoitz egitera.

Donostia'n Aldundi-Jauregian, 1921'gko Joŕaila'ren 28'an.

Batzaŕean bildu ziran euskaltzañak abetxek izan ziran: Azkue, Maipuru, Kanpion, Eguskitza, Altube, Olabide, Intza, Landeŕetxe, Lhande, Lakonbe, ta Intzagarai; uŕgazlerik Manterola Gabriel, Eibaŕkoa.

1. Euskaltzainburuak Euskeraren batasunezko txostenak irakuŕi ditu, ta arazo gaŕantzi onen lanai auŕerapena eman zaye.

2. *Euskera*, Euskaltzaindiaren lanen aldizkariak, urengo zenbakian, oraintxu sartu diran euskaltzañen itzaldiak argitaratuko ditu, ta auei egin zaizkiyen beste euskaltzañen erantzupenak. — Urengo zenbakian: Euskeraren batasunezko txostenak, ta urengoakoan beriz, Euskaltzaindiaren oraindañoko erabakiak.

3. Aurten, Euskaltzaindiaren opor ilak, Uzta ta Dagonila izango dira.

4. Durango-ko euskal-egunetzaz asko ta luze itz egin da. Azkue jaunak, zer egin ditekearen txosten egoki bat azaldu du; ta erabaki dana, auxe da: euskal-egun oyen gertule dan batzordeak, Euskaltzaindiari bere asmoak agertu dizazkiyola, zortzi edo amabost egun baru, ta geroko beste zortzi bat egun tarte, euskaltzain bakoitzak batzorde ori bere aburua bidali dezayola.

5. Euskal-idazkerazko txosten sakon ta edera, Maipuruak irakuri du, berak atazaz egiña noski; ta Euskaltzaindiak, erabaki du: Euskaltzain bakotxak txosten ori izan dezala, nai duen abetatik edozeñek, baderitza, bere iritxia erantzi dezayon.

Donostia'n Aldundi - Jauregian; 1921'ko Jorailla'ren 29'an.

Bildu diran euskaltzañak: Azkue maipuru, Kanpion, Eguskitza, Altube, Olabide, Intza, Landeretxe, Lhande, Lakonbe, Intzagarai; urgazlerik Manterola Eibarkoa, ta Belastegigoitia, Durangokoa.

Erabakiak:

1. Eskeŕak eman Bilboko, *Euzkadi*, *Gaceta del Norte*, *Nervión*, *La Tarde*, *El Pueblo Vasco*, *Noticiero*, ta Iruñako *Pensamiento Navarro* deitzen diran egunekoai, euskerazko zeŕenda batzuek, eren oŕialdetan azaltzen dituztelako.

2. Olabide euskaltzañak egin duen *Lorestiaren* batzaldirako deya argitaratu.

3. Azkue jaunak irakuŕi duen *bai* aditz-auŕizki txostena Euskaltzain bakotxari bidali.

4. Victor Colins'en liburuak garesti deritzazkiyo Euskaltzaindiari; ta oyetatik zer erosi ditekeneko aukera zuŕaren baimena Lakonbe euskaltzañari ematen zayo.

Gero-geroko ta beste liburu batzuen autabidea beroni ematen zayo.

Ta besterik ez da, batzaldiai amai eman zitzayon oiturazko otoitzez.

Donostia'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1921'ko Oŕiĺa'ren 27'an.

Batzaŕ aldian bildu diran euskaltzañak abetxek dira: Azkue, maipuru, Kanpion, Urkixo, Lakonbe, Landeŕetxe, Altube, Intza, Olabide, Eguskitza, Eleizalde ta Intzagarai: uŕgazlerik batez.

Erabakiak:

1. Emendik aurerontzean, euskaltzañak, batzar nagusia baño ordu-erdi edo ordu-bete lenago, batzar txikitan bilduko dira, bizkaitar, naparrtar, gipuzkoar ta lapurdi-zuberotarez zatituak.

2. Naparruako Aldundiak Euskaltzaindiari agindu-ta daukayon sorozpidea Kanpion ta Intza jaunak jaso bezate, jaun abek deritzazkiten euskera aldezko lanak Naparruan berrtan eragiteko.

3. Euskaltzain bik Lekarozko Ikasguan, berrtako ikasleai 400 *peseta* saritzat emanaz, (Euskaltzaindia an zalarik egindako euskal-jolasketagatik) egin duten ikerraldia, Euskaltzaindiak ontzat eman du.

4. Eguskitza jaunak *bai* aditz-aurizkitzaz txosten eder bat irakurri du.

5. Aita Lezo'ri argitaratu nai dituan igandetako itzaldientzat Euskaltzaindiak *mila peseta* aureratzen dizkiyo, gero Euskaltzaindi berari biurtzekotan ordea. Itzaldi ayek azterrtzeko ardura Eguskitza ta Intzagarai euskaltzañai egotzi zaye.

Ta besterik gabe gaurko beintzat, egun ontako batzarraldiari, oizko otoitzaz, amaitz eman zitzayon.

Donostia'n Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1921'ko Oŕila'ren 28'an.

Auŕeko agirian aipatu diran euskaltzain berok bildu ziran: uŕgazlerik batez.

Erabakiak:

1. Azkue jaunari Eŕonkarira joateko eskubide ematen zayo, euskerazko lanetan diardun. Beste lagun bat eraman dezake.

Lan berdiñetako Intza jaunari eskubide ematen zayo, Eŕonkari beŕtan euskal-aditzaren lanak egin ditzan. Euskaltzain aben ta Azkue jaunaren lagunaren domua Euskaltzaindiaren bizkaŕ bijoa.

2. Euskaltzañen txostenak idazti-kuluz askotzen diranean, uŕgazleai ere bidali beaŕ zayen erabakia aŕtu da.

3. Euskaltzaindiak iñoiz lan gaŕantzi bat argitaratzekoan, olako edo alako euskaltzañaren idazti edo idazti zatia dala, aitoŕtu beaŕ ez dala, baizik Euskaltzaindi bakaŕ-bakaŕena, erabaki da aoz betez.

4. *Eskutitzen irakuŕketa*. Hulembeck-ena, deduzko euskaltzañaren izentza aŕtu duela esanik, ta alduanaz gogoz lan egingo duala Euskeraren alde. Lekarozko Joakin Ezkieta-rena, *Lorestia* gai dala, Schuchardt-ena alemaneraz, Aita Lezorena, Aita Juan R. Laŕinagarena aita Zabalatzaz, Barandiaran ta Manuel Lekuona jaunenak, onako onek esanaz, Durango'ko Euskal-egunetarako eman nai zitzayon lanaz zamatzen ez dala.

5. Euskal-egunoy etarako Oŕmaetxea Jesusen La-

gundikoari lan auxe egotzi zayo: Euskal-neurtizbide ta oleŕkintza. (Métrica y poesia vasca). Manterola Gabireleri, Durango-eŕiburuko seme ospetsuen itzaldia.

6. Mr. Marien-i erantzun: Euskaltzaindiak guztizko begi onaz ikusten duala bere lan edeŕa «La Tombe basque», ta Euskaleŕian idazti ori azaldu ta aŕtu dedin, berak ta Eusko-Irakaskuntzak alegin egingo dutela noski.

7. Colins-jaunak eskeñi dituan gutunak aŕtu, bañan adierazo garesti-xamaŕak dirala, ta merkexiagoko biderik ez ote dan.

8. Euskal-egunetarako autu-ta dagon batzoŕdeari eskubide oso-osoa ematen zayo, egun ayek ondoen atontzeko.

9. Euskaltzaindiaren sorozpidez Parisen dagon Apraiz ikasle azkaŕari galdetu: Alemanira datoŕen uŕtez joango ote litzaken bañan arlo onek Aita Polikaŕpo Iraizoz-enarekin zer ikuste baduelako, erabaki osoa uŕengo batzaŕaldirako laga da.

10. Colins - ek Euskaltzaindiari saldu dizkiyon idazti, eskutitz ta gutun xortaren adi-leŕoa Maidagan ta Oyaŕzabal jaunak atera bezate, ta Euskaltzañai bidali.

11. Oyartzungo Kaputxino Aita Eusebiok argitatzen duen euskerazko ingi txiki batetzaz, Azkue jaunak Euskaltzaindiari dasayo: (berau, Eguskitza ta Intzagarai batzoŕdekideen aburuz) Eusebio Kaputxinoari, auŕerontz ezertan abiatu baño len, galdetu zayola: *a)* zenbat eusle dituan ingitxo oŕek *b)* zenbateko domua dakaŕen beroŕen argitalde bakoitzak ta *c)* on litza-

kela, Euskaltzaindiaren idazkeraz ingitxo ori azaltzea. Euskaltzaindiak aitzakotzat artu du, Azkuek dasana.

12. Euskaltzaldiaren erabakiz, emendik aurerontzean, Bareño ta Oyarzabal langile azkar ta adoretsuei, Azkue jaunak eskatuko diye astero-astero, eren zer ta zenbateko lanen txostena; ta lanak dakarten mamiyaz sariya ere emango zaye.

13. *Estudios Vascos* edo Euskal-Irakaskuntzak Euskalerriko eri, ibai, mendi ta enparau izenak Euskaltzaindiari bidali dizkiyo, Euskaltzaindiak zuzen deritzanaz, artez edo onetsi ditzan. Euskaltzañak, zein eridiko diranez, lan onen zatia artu dute.

14. Kanpion jaunak euskal-mintzokeraren idazti edo liburutxo bat argitaratu bear litzakela, diyo, Euskaltzañak oretan ere daukate iritxita gogoa, bañan ez da oretzaz erabakirik artu.

Ta besterik ez da, otoitzaz amaitza eman zayo batzaraldi oni.

Donostia'n Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1921'ko Garagarila'ren 27'an.

Euskaltzain abek batzarera bildu ziran; Azkue, maipuru, Urkixo, Kanpion, Lakonbe, Landeretxe, Altube, Intza, Olabide, Eguskitza, Lhande, Intzagarai; urgazlerik batez.

1. Aita Lhandek, Prantziko Tolosan Gabel jaunak izan dituen euskeratzazko itzaldi mamitsuen xea-

tasun dager. Euskaltzaindiak gogoz entzun du Lhande jaunak dasana, ta bereziz noski Tolosako Ikastetxe-nagusiko Lendakariyaren asmoa, alegia, beronek alegin egingo duela, *Licenciature*-ko jakin-maĺako beaŕbidetan euskerazko ikastaroa saŕtzeko.

2. Buenos-Aires'en dan Aita Soloetak euskeraren batasunaz zerbait idatzi du noski, *Baskonia* deitzen dan ango aldirokoan; ta bere lanari akets edo txosten jaŕi dezayokenari *1000 peseta* eskeintzen dizkio. Euskaltzaindiari auxe idazkiz dagerkio. Onek erabaki du: aŕen egiteko Aita Soloetari bere lan ori bidaltzeko, ta Euskaltzaindiak gerokoa aburutu dezakela.

3. *Eskutitzak.* Buenos-Aires'ko *Laurak-baŕ*'ena, bere zuzenbatzoŕdea uŕengo uŕterako nola antolatu dan adieraziaz. Eskeŕak ematea erabaki da.

Edouard Champion—Onek «Atlas linguistique de la France» Euskaltzaindiari eskeintzen diyo. Ez dala beaŕik erantzutea, erabaki da.

Ramón Menéndez Pidal jaunak dasa, Euskaltzaindiak bidali diyon izenpena gogoz aŕtu duela.

F. Staud' ek liburu edo gutun batzuen eskeintza. Ezetz.

Odon de Apraiz gazte askaŕ onek dasa, Euskaltzaindiaren berekiko nayaren beŕi baduela; Udaran Ondaŕoan izango dala, ta anditxek erantzungo duela.

4. Aita Lezok egin dituan itzaldien txostena Eguskitza jaunak irakuŕi du; ta berau ontzak artu-ta, aita Lezori itzaldi ta txostena bidaltzea, Euskaltzaindiak erabaki du.

5. Eusko-ikaskuntzak esku aŕtean dakaŕen *Mapa*, naiko uts dariona Euskaltzaindiak deritza. Aliketa utsune oyek bete, ta lan orixe atalka ta pitinka antolatu aŕte, Euskaltzaindiak ezin ezer uŕgatzi dezake.

Altube Euskaltzain jaunak oŕitxo egoki bat ageŕtu du, Euskal-eŕian, euskal-izenak bildu, nolaz esan, nolaz aldatu ditezken jakiteko. Auxe da oritxo oŕen era:

Pueblo — Nombre y apellido del informante — Español — Definición — Diccionario { uso euskerico puro / uso eusko-erderico

Euskaltzaindiak aitzakotzat aŕtu du.

Ta berandu izan-da, batzaldia jaiki da, oizko otoitzez.

Donostia'n Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian 1921'ko Garagaŕila'ren 28'an.

Batzaŕaldira datoz euskaltzain abek: Azkue, maipuru, Urkixo, Kanpion, Lakonbe, Landeŕetxe, Altube, Intza, Olabide, Eguskitza, Lhande, Intzagarai; uŕgazlerik batez.

1. Oizko otoitz ostean, kisa-aldatza artu da aŕlotzat, uŕte bitik uŕte bira, Euskaltzaindiak, arauetan daukanez, kisak aldatu ta beŕitu beaŕ ditu. Oraintxe garai dagokio, ta Maipuruak orixe dager. Eleizalde euskaltzain jaunak, gaxo dala-ta, ezin etoŕi dala gastigatu du; bañan iru Kisarako, Buru, Zadoŕlari, ta

Gutuntzaintzarako, bere autaŕkiak bidali ditu. Lenbiziko txandaz Euskaltzain-nagusigoa autaŕkitara jo da, ta onela zatituak etoŕi dira:

Azkue jaunari	9
Kanpion jaunari	1
Utzik	2

Uŕena euskal-ikeŕ-saĺaren burua aukeratu beaŕ zan, ta autaŕkiak onela etoŕi dira:

Kanpion jaunari	10
Utzik »	1

Yago-saĺaren buruarena uŕen, ta autarkiak:

Eleizalde jaunari	11

Zadoŕlaritzarako autaŕkiak onela ziran:

Intzagarai	9
Olabide jaunari	1
Altube jaunari	1
Utzik	1

Diruzaitzarako:

Altube jaunari	9
Urkixo jaunari	1
Utzik	1

Gutuntzaitzarako:

Lakonbe jaunari	9
Urkixo jaunari	2
Utzik	1

Beaz, bi urtetarako Euskaltzaindiaren kisatza auxe izango da:

Azkue: Buru
Kanpion: Ikeŕ-sail-buru
Eleizalde: Yago-sail-buru
Intzagarai: Zadoŕlari
Altube; Diruzai
Lakonbe: Gutuntzain

2. Altube jaunak, euskal-batasunaz, Euskaleŕian auxe zabaldu beaŕ dala, diyo:

«Orain aŕte euskal-batasunari dagokion gayez euskaltzaindiratu diran idazki-lanak argitaratu ta ikasiz gañera, batasunezko ebatzi astun ori aŕtu baño len, Euskaleŕi osoan, Euskerea beronen agerkera guztietan zelan bizi dan, ondo eta zeatz ezagutzea gauza beaŕ-beaŕekoa dabela Euskaltzaindiak erabaki du; eta oŕtarako idatz-itunketa eta beste bide egoki batzuk aŕtzea ere bai.»

Euskaltzaindiak abo batez bayetz ta bayetz diyo.

3. Euskaltzaindiak aŕgitaratzen duen «Euskera» beste izpaŕingiyaz trukatu beaŕ da, ta batez ere euskeraz zeŕbait aldioroz argitaratzen dutenaz. — Bereziz aipatzen dira: *Baskonia-Buenos-Aires=Revista de Filología Española - Almagro 26-Madrid.*

4. Durango-ko Euskal-Egunetarako Zuberoako dantzari txikiak ekaŕtzea erabaki da. Ara Aita Lhandek dakaŕen abekiko domua:

6 dantzari ta txistulari 1

Dantza egunka. . .	50 franko	(bakoitzaka)
Joan-etoŕi egunka .	25 franko	(id.)
Pasaporta ta visa.	(ez daki)	
Bide-txaŕtela. . . .	(ez daki)	
Durangoko egoitza	(ez daki)	
Jantziyen aloketa .	20 franko	(bakoitzaka ?)

5. Lendik erabaki zan bezela, Muñoa-taŕ Migel jaunaren Ikastetxeko sariketarako zeŕbaiten sorozpide eman beaŕ da: zenbaterañoko saria eman litekean, Intzagarai euskatzañari eskubide egotzi zayo.

6 Napaŕoako Aldundi beŕiari sorozpidea eskatu beaŕ zayo; auxe eskatzeko, Kanpion jaunak idazki bat egin bezayo. Berdingo eskaria Donostiko Udalari.

7. Gazteizko Eliz-baŕutirako Kristau-ikasbidearen argitaratza, Euskaltzaindiari mami-mamiko gauza zayo. Zerbait jakiteko, orixe aŕtezten dabiltzanengana jo beaŕ da.

8. Kristau-doŕin auxe Iruñako Gotzai jaunari eskeñi, bere aŕduraz napaŕeraz ipiñi-ta, bere baŕutiyan zabaldu dezan.

9. Donostiko *El Pueblo Vasco*, *La Voz de Guipúzcoa* ta *La Constancia*-ri eguneroko euskal-idazkiñoak eskeñi, ta Iruñako *Pensamiento Navarro* ta *Radika*'ri bidali.

Ta beste arlorik ez da, batzaŕaldia jaiki zan, oizko otoitzaz.

Zabalak idatzitako adizpiakera batzuetzaz zerbait

Gaur bakaŕtzat darabilgun «zu» (aditz-auŕean «za edo z») beñola «gu» baizen askaŕa izan zala geyen-geyentsuok uste dogu.

Norbaitek ezetz esan dau; baña onetan okeŕ dago.

Bizkayereak «*za*» ri dagokiozan bere adizpiakerak galdu ebazan eta gai onetzaz argi andirik ezin emon leikegu; baña beste euskalkiak bai, «*za*» askaŕa zala argiro darakuse. Giguzkoeraren det, d-it-ut, nuan, n-it-uan, ga-it-uzu ta abaŕ; laburdieraren ditut, nituen, gaitutzu; zuberotaŕen dütüt, nütian, gütüzü ta bizkaieraren dau, dauz, neban, nebazan, gozúz (gâuzuz) gozuez, gauz, gabez oaŕtu bediz. Adizpiakera oneik bata-bestez erkatu ezkero, bizkayeran «z» atzizkiak dagian zeregiña berbera, beste euskalkietan «*it*» erdizkiak egiten dauala edonoentzat argi dago; baña iru euskalki oneik «*ga*»'ri lez «*za*»'ri be jasale askaŕari dagokion ikuŕa iratsi eutsoen; za-it-ut, za-it-u etc (zuberotaŕez, zütüt, zütü).

«*Za*» au jatoŕiz «*ga*» baizen askaŕa izan ezpa'litz, jasale askaŕari dagokion ikuŕ ori ez eutsen gure asabak ezaŕiko. Iru euskalkiak ori egin daben ezkero, «*za*» nozbait «*ga*» baizen askaŕa izan zala ezin ukatu geinke; baña au onelan izan ezkero, bizkaieran «*za*» ri egokiozan eta galdu ziran adizpiakerak: «*zaudaz*», *zauz, zauguz, zabez*», izan zirala be argi asko dagoala dirudit.

Astarloak aitaturiko beŕeun eta sei adizpiakerak Mr. Lécluse'ri adierazteko asmoz egin eban lan onetan, Zabalak adimen zolia darakus: baña beti zuzen ibili zanik ez dot uste. Bein onelan idatzi eban: *salduten zaitut, zaituet;* gero, *salduten zaust, zaustaz.* «Os vendo (a Vos) = salduten zaitut (zaudaz)» izan ezkero, «os me vende = salduten zaustaz» izan beaŕ eta alderantzira, «os me vende = salduten zaust» izan ezkero, «os vendo = salduten zaut» izan beaŕ.

Astorloak «Discursos Filosóficos» deritxon bere liburuan. «*il zau ta il gau*» aitatu ondoren, beste gauza batzuen artean, auxe diño: «zau ta gau» oneik oñatiaŕ eta beste eŕi gitxi batzuetako euskaldunak erabilten dabez. Beste euskaldunok onetan oñatiaŕak eredutzat aŕtu beaŕ geunkez.

Antziña ez dala, nire aiskide euskaltzale ta euskalari batek, auxe iñostan: Astarloa oŕetan zuzen dago. «*Ga ta za*» eurenez askaŕak ziran eta dira ta eurenez askaŕak, diralako, ori iragaŕiko dauan beste ikuŕ beaŕik ez dauke. «*Il gau ta il zau*», ondo dagoz: euskereari dagokiozan adizpiakerak oŕexek dira ta oŕei «z» gañeratzea, asto bati txalma bi ipintea beste da. Aiskideak ori esan eustan.

«*Ga ta za*» eurenez askaŕak ez direanik ez dot esango; baña nire aiskidea oŕetan okeŕ egoala, bai. Eta ain zuzen be, «*ga ta za*» eurenez askaŕak direalako, orixegaitik «*il gau ta il zau*» dazaugun euskereari dagokiozan adizpiakerak ez dira. Bizkayeran aditzari irasten dautsagun ikuŕ au (z) berenez bakaŕa dan jasalea askaŕ egiteko ba'litz, «*ga ta za*» ikuŕ onen beaŕean ez legokez; baña jasalea berenez askaŕa danean, aditzean bertan ori iragaŕteko, beste izkuntza batzuk ez, baña euskereak bai, euskereak aditzean ikuŕ ori erabilten dau. «*Ga*» berez askaŕa dala-ta

beste barik, «*il gau*» ondo ba'lego, izaŕak be askaŕ da-ta: «*izaŕak ikusi dogu*» ondo ta zuzen legoke; baña au euskalgaizto da-ta, gaur darabilgun eta idaztiz ezagutzen dogun euskereari dagokiozan adizpiakerak «*il gauz, il zauz*» direala be ageri da.

Baña oñatiaŕ eta beste euskaldun batzuk be «*il zau, il gau*» esaten ei-dabez. Au zelan ete-da, ba? Euskaldun oneik aitaturiko adizpiakerak moztu egin dabezala dirudi. Eta ziñez, bizkayerea darabiłen beste euskaldun guztiak «*gozuz*» (gauzuz) *gozuez*» esaten dabez: beste euskalkiak be ga-it-uzu, za-it-ugu ta onelakoak beti ikuŕ askaŕakin darabiłez. Bat edo bestea: edo euskaldun geyen-geyentsuak adizpiakera onei jasale askaŕaren ikuŕa beaŕizan barik eta okeŕ iratsi eutsen edo oñatiaŕak ikuŕ ori galdu egin dabe. Gauza bi oneitatik eŕezena zein ete-da? Euskaldun gitxi batzuk «z» ori galtzea askozaz be eŕezago da-ta, obeto siñetsi beaŕ dogu, beste enparau guztiak, eginen okeŕerako alkaŕ artu bai'leben, beaŕizan baŕik «*z ta it*» oŕeik aditzean sartzen ekin eutsela baño. Oñatiaŕak «z» ori noz galdu ete-eben? ¡Batek bakił: beaŕ ba-da, «*zu*» askaŕa izatetik bakaŕa izatera ekaŕi zanean, «*za*»'gaz asten ziranai «z» atzizkia kendu eutsoen eta gero onein antzera «*ga*» rekin asten diranak be galdu egin eben.

Oñatiaŕak arazo onetan okeŕ ebiltzala esango ete-dogu? ¡Ez olakorik! «*Za*»'gaz asten diran adizpiakera oneitan beste enparauak baño zuzenago ebiltzala dirudit. «*Zu*» bakaŕtzat artu ta «*zuek*» sortu zanean, aren adizpiakera oro onentzat itxi ta «*zu*» rentzat, oñatiaŕen antzera, jasale bakaŕari egokiozan adizpiakera baŕiak sortu ba'lira; *orduan* ori egin ba'litz, gaur euskeran daukagun beste naste txaŕ ez genduan eukiko; baña, zoritxaŕez, olakorik ez zan egin: euskaldu-

nik geyenak beste bideari jaŕaitu eutsen eta emendik sortu zan nastea arildu eziñik, loŕik asko daukagu.

Bizkayeraz «*zu*» askaŕari egokiozanak: «zaudaz, zauz, zauguz, zabez» izan zireala esan dot. Oneik «zu» bakaŕarentzat itxita, «zuek» entzat: «*zauedaz (zabedaz) zauez, zaueguz, zaueze*» sortu ebezan euskaldun batzuk; baña besteen batzuk oŕei ez eutsen ain ondo eretxi ta «*zauedaze, zaueze, zaueguze, zauezie*», obak ziralakoan-edo, onein alde egozan. Onelako adizpiakerak Bizkaiko euskaldun batzuei gaur egunean be entzuten yakez. Guztiok okeŕ sortuak dira-ta, arazo onetan zuzen ebiĺanik iñok ez eban uste: guztiak kezkaz beterik ebiltzela dirudi. Adizpiakera onei, jasale askaŕaren ikuŕ ordez, egiĺe ta artzaĺearena iratzi eutsen eta onako okeŕa egin ezkero, nai-ta-ez urduri ta artega ibiĺi beaŕ.

«*Zu*» bakaŕ egin zanetik auŕera, bizkayerazko «z», jasale askaŕaren ikuŕ onek, beste adizpiakeretan ez, baña «*za*» gaz asten ziranetan bai, bere iñarkun eta ikuŕpena galdu ebazan. Andik auŕera: «*zaudaz, zauz, zauguz, zabez*», atzizki ori gora-bera, jasale bakaŕaz erabiĺi oi ziran. «*Za*» ori askaŕa be ba-zala ¿zelan adierazo? Bizkayeran jasale askaŕarentzat «z» ori baño beste ikuŕik ez egoala-ta, bizkaitaŕak gipuzkoerari bere «*it*» eskatu ta artu eutsen. «*Zaitudaz, zaituz, zaituguz, zaituez*» berealaxe sortu ziran. Adizpiakera oneik jasale askaŕaren ikuŕ bi daroez; baña bakaŕari buruz, «*zaudaz*», «*zauz*» entzutera egin ziran belaŕiak, onenbestegaz be ez ziran ase ta beste ikuŕ bat gañeratu eutsen: zaituedaz, zaituez, zaitueguz, zaitueze (zaituzie). Gaur Bizkayan zabalen dabiltzanak onexek direala uste dot. Zoritxaŕez, auŕerago aitatu dodazanak baño be txaŕagoak dira: «*e*» bat

gañetu yake; baña «*e*» ori egile ta artzale askaŕaren ikuŕa da beti, jasalearena bein bez.

Beste bizkaitaŕ batzuk azkenengo aitatu dodazan oneik baño gipuzkoerak daukazan antzekoak politagoak zirala-ta, zaituet, zaitue, zaituegu zaituê obetsi ebezan eta onexek darabilez. «*Zaudaz, zauz*» jasale bakaŕarentzat artzeak buruko min laŕegi emon eutselako-edo, bizkaitaŕak adizpiakera onei iguin eta goŕoto artu eutsen; beintzat, etxetik jaurti ta euren ordez «*zaitut, zaitu*» etxeratu ebezan: aek otzez-edo il ziran eta beste oneik bizi dira.

Beste euskalkiak be arazo onetan bizkaikoa baño asko zuzenago ez dira ibili. Bizkayereak beste oŕeitatik «*it*» artu eban lez, oneik be bizkayeratik «*z*» artu ete-eben susmua daukat. Norbaitek esan daiket: ¡Bai zera! adizpiakera jasale ta artzaledunetan, jasale askaŕaren ikuŕtzat euskalki oŕeik «*zki*» erabili daroe: erdizki-atzizki au saŕi moztu egiten da; «*zki*»'ren ordez «*z*» erabili oi da: augaitik bizkayerara jo beaŕik ez dabe euki.—Baleite; baña «*z*» oŕek, naiz bizkayeratik artua naiz «*zki*»'ren ondakiña dala, orain aitatuko dodazan adizpiakera oneitan bizkayerazko «*z*» ren iñarkuna berbera dauko ta ori naiko dot.

«*Zuek*» sortu zanean, gipuzko ta laburdieraz adizpiakera oneik asmau ziran: *zaituztet, zaituzte* etc.; zuberoeraz, zütiet, zütie etc. Bizkayereak bere adizpiakera oneitan beste euskalkien «*it*» sartu eban; besteok bizkayeraren «*z*»; baña oneri gitxi eretxita-edo, bizkayereak lez beste euskalkiok be egile ta artzale askaŕaren ikuŕa gañeratu eutsen. «*Te*» egile ta artzale askaŕaren ikuŕa dan ezkero, «*zaituztet*» eta onen antzekoak baño «*zaituzt*» eta onen idekoak zuzen eta egokiagoak izango zirala dirudi; baña euskaldun oro euskereari egokion bidetik urten ziran eta gauza zuze nik ez eben egin.

Yasale askaŕa ta egiĺe bakaŕa euken adizpiakera onei, beaŕizan barik, egiĺe askaŕaren ikuŕa iratsi eutsen ezkero, «*za*» ori jasale bakaŕa zanean be, askaŕ -ikuŕa erantsi aŕen oben andirik ez ebelakoan egiten -edo, «zaitut... zaituzte» esan eben. «*Zaitute*» be aski zala dirudi; baña bein aldatz bera asi ezkero, onelako zirtzilkeriai ¿nok jaramoten dautse? Eta bein ona ezkero, «*z*» au, ideko ziran enparauetara, izuŕia oi dan lez zabaldu zan. Oŕ daukaguz: gaituzte, dituzte, ba'zenituzte, ba'lituzte ta abaŕ. Oŕaitik be, al ba-gaitzazte, zaitzazte eta onelakorik oraindik ez da sortu. Gaitz erdi da; baña ori barik be okeŕik asko daukagu eta euskeran sartu yakuzan okeŕ oneik zuzentzea, dirudian baño gaitzago da.

Gaur bizkayeran zabalen darabilguzan «zaitut eta zaituedaz»'en ordez, «*zaudaz* eta *zaitudaz*» zuzenetsi ezkero (eta zuzenagotzat etsi beaŕ direala dirudi, «zaudaz» esaten zalako ta «*zaituedaz*»'en «*e*» ori okeŕ iratsia dalako): adizpiakera oneik zuzenetsi ezkero, Zabalak dakaŕen: «*salduten zaust*» en ordez «*zaustaz*» eta onen ordez «*zaitustaz*» izango litzake eta onein antzera beste ideko enparauetan be. Oneik baño Zabalak idatzi ebazanak egokiagoak dirudie; baña «salduten zaust» obetsi ezkerokoan, «*zaitut*» en ordez «*zaut*» eta «*zaituet*» en ordez «*zaudaz*» be obetsi beaŕ litzakezala deritxat. «*Zu*» bakaŕtzat artu zanean, bere adizpiakera askaŕak «*zuek*» entzat itxi ta arentzat jasale bakaŕari dagokiozan lakoak sortu ba'lira: orduan ori egin ba'litz, gaur guztiok obetsiko genduala uste dot. Zuzenen izango zan au, tamalez ez zan egin. Orain oŕetarako berandutxu da; baña naste txaŕ oŕeik kendu nai ba-doguz, orain be biderik eŕez eta labuŕena orixe dala-ta nago.

EGUSKITZA

103 CONJUGACIONES DEL PRESENTE PERFECTO DE INDICATIVO
EN EL DIALECTO BIZCAINO

O

MUESTRA DE LOS 206 PRESENTES DE INDICATIVO
QUE DA AL BASCUENCE

D. PABLO PEDRO DE ASTARLOA

ESCRITA POR

Fr. J. M. de Zavala

PARA MR. FL. LÉCLUSE, CATEDRÁTICO DE LITERATURA GRIEGA
SECRETARIO DE LA FACULTAD DE LETRAS
CABALLERO DE LA LEGIÓN DE HONOR

EN ZARAUZ, EN 17 DE FEBRERO DE 1829 AÑOS

Explicación de la inteligencia de los 206 presentes de Indicativo que el S.or Astarloa dice que tiene el bascuence.

EXPLICACIÓN DE LA MENTE DE ASTARLOA

El S.or Astarloa (Apolog. pág. 149) divide el verbo en activo, pasivo y mixto. Activo es el que significa la acción ejecutada por uno y terminada a otro: pasivo el que significa pasión que uno padece causada por otro: y mixto el que significa acción que se termina al mismo que la hace. En la página VIII del prólogo dice: «llegué a contar en cada uno de nuestros verbos ochenta (inflexîones) más que Larramendi en la voz activa, y otras tantas en la pasiva, resultando el total de doscientas y seis conjugaciones, todas ellas necesarias para que tenga el verbo las perfecciones de su destino.»

El verbo activo bascongado se distingue del pasi-

vo principalmente por el modo de usar los participios: porque el activo los usa sin característica alguna, mientras que el pasivo los caracteriza con el afijo o señal de paciente, que es decir con una *a* si el pacien- es singular, y con *ac* si es plural. De manera que «nik eguin dot echea, yo he hecho la casa» es activo: y «echea nic eguina dozu, la casa tienes hecha por mí» es pasivo. «Echea nic eguin deutsut, yo he hecho a V. la casa» es activo: y «echea nic eguina deutsut, la casa se le tengo yo hecha a V.» es pasivo. El ver- verbo mixto admite los participios de ambos modos; y no haciendo Astarloa mención de él cuando habla de las 206 conjugaciones, es visto que le incluye en los otros dos, según la clase de participios con que forma sus tensos; y «ni ilten naz, yo muero» deberá agregarse a las conjugaciones activas, y «ni zuc ila naz, yo soy muerto por V.» a las pasivas. Supuestas estas doctrinas tan arregladas a la mente de Astarloa,

La inteligencia de las 206 conjugaciones es, que el verbo activo y el mixto conjugado a lo activo tienen ciento y tres conjugaciones: y el verbo pasivo y el dicho mixto conjugado pasivamente, otras ciento tres: y entre ambos el total de las doscientas y seis con- jugaciones.

Significación equívoca de la voz Conjugación

De la voz *Conjugación* han usado los gramáticos en una significación muy vaga y equívoca, y por lo mismo quiero fijar la que le corresponde cuando se habla de las 206 conjugaciones presentes de nuestro idioma. Unas veces llaman conjugaciones a los diver- sos *tensos* de un verbo, como cuando dicen que el griego tiene 39 conjugaciones, es a saber un presente, un imperfecto, tres perfectos, etc, o que el latín tiene 10

conjugaciones, que son *amo, amabam, amavi, amaveram,* etc.

Otras toman este nombre por los diversos *paradigmas* que tiene una lengua para conjugar diferentes verbos. Así dice el Arte de la Academia española (part. I cap. 6 art. 11) que el castellano tiene tres conjugaciones, que son las de *ar, er* e *ir;* y podemos decir que el latín tiene cuatro en activa, es a saber la de **are** como *amare, amo* etc; la de **ere**, como *docere:* la de **êre** como *legêre;* y la de **ire** como *audire.*

En ninguna de estas significaciones se toma aquí la voz *Conjugación.*

Se fija la significación de la voz Conjugación.

Pues ¿cuál es su significación? La misma en que la usa el P. Larramendi en su Arte: es decir que por *conjugación* se entiende aquel número de artículos que en cada trato tiene cierta clase de régimen: y cuantas clases hay de estas en todos los tres tratos, tantas conjugaciones tiene cada tenso. Por ejemplo, los artículos del trato cortés de *Zu,* que rigen paciente o acusativo de 1.ª persona de singular, componen una conjugación: los que rigen de 2.ª y 3.ª de dicho singular, otras dos: los que de 1.ª 2.ª y 3.ª de plural, otros tres; y del mismo modo los de recipiente y paciente, o los relativos. Igual cómputo se debe hacer con los del trato familiar masculino; e igual con los del femenino; como lo hizo dicho P. desde la página 98 hasta la 112, y desde 142 hasta 146: y en todos tres deben entrar en cuenta para componer el mencionado número de 103 las conjugaciones de las dos voces activa y mixta.

En suma, de las conjugaciones absolutas y relativas (puras y de recipiente) de activa y mixta de los

tres tratos se integra el número dicho de 103 conjugaciones del presente perfecto activo de indicativo; y con estos y los otros 103 del presente perfecto pasivo se completa el número total de las 206 conjugaciones del presente.

Número de conjugaciones presentes por sus clases.

Presente perfecto activo

		Tratamiento cortés	TRATAMIENTO FAMILIAR *masculino*	*femenino*	Ambos
Activa	puros o absolutos	6	5	5	16
	relativos de pacte. de 3.ª persona.	12	10	10	32
	relativos de pacte. 1.as y 2.as pers.	16	10	10	36
Mixta	puros	1	1	1	3
	relativos.	6	5	5	16
		41	31	31	103

El presente pasivo tiene otros tantos 103

Y entre ambos componen la suma total de conjugaciones. 205

de estos no son al presente usuales los relativos de paciente de 1.as y 2.as personas.

Muestra de los 206 presentes de indicativos que dice D. Pablo Pedro de Astarloa que tiene el bascuence. (Apoleg. pág. 153)

Advertencias.—En esta conjugación se hará uso de la verbal *au* para la formación de artículos activos por ser esta la genuina de la conjugación bizcaína; y que también se vé más o menos usada en las conjugaciones de los otros dialectos. En la guipuzcoana se dice *nau*, *nauzu*, *nauc*, *naun*, y también algún tanto *dau*. En la Labortana y navarra rayana es mucho su uso, ya algún tanto desfigurada, como *derautzut*, *drautzut*, *darotzut*, ya en su natural, como *daucu*, *daut*, *daute*, *dauzkizu*, *nau* etc. Véase en el *Meditacioneac* pág. 111,20, 118, 113, 117 etc, etc: y ya finalmente sincopada como *dut*, *duzu*, *duc*, *dun*, etc.

Más como en el uso común se le ha cambiado algo la pronunciación o introducido algunas letras, regularmente por eufonía, pondré las siguientes señales, que sirvan para conciliar la formación rigurosa con la pronunciación actual:

au significa, que vulgarmente se pronuncia *o* v. g. *d***au***t=dot*;

âu, que en las idmediaciones de Bilbao se dice *au*, pero en la mayor parte del Señorío *eu*, v. g. *dâutzut =dautzut*, o *deutzut*;

letra o letras *cursivas*, indica, que estas son añadidas por eufonía para más fácil y suave pronunciación, v. g. *zait*ut, *gait*u.

También debe advertirse que a los carecterísticos de relación de la voz activa añaden los bizcaínos una *s* anterior, si son de 1.as personas; y una *t*, si de 2.as; y *ts* si de 3.as; y que la *z* de las 2.as pronuncian *s*: y de ello resulta, que *a mí*, es *st*: *a ti*, *tsu*; *a él*, *tsa* o *tso*; *a nosotros*, *scu; a vosotros*, *tsue:* y *a ellos*, *tse*.

Yo en esta muestra pondré las adiciones y conservaré la z en las 2.as.

Finalmente advierto, que en las conjugaciones puras de paciente (acusativo de persona que padece) se dice en Bizcaya generalmente *zaitu;* pero en el centro suele decirse *zatu*, que está más próxima a la genuina; item que a ellas, y a las de 1.ª de plural suele añadírseles bastante comunmente z final v. g. *zaituz*, *gozuz*, *gaituz*, etc.

VOZ ACTIVA

Trato cortés o de **Zu**, *equivalente al de Vd.*

Conjugaciones puras o absolutas

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de singular

Vd. me mata (a)		n-**au**-zu
El	ilten	n-au
Vosotros y Vds.		n-**au**-zue
Ellos		n-au-e, nave, nau*de*

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural

Vd. nos mata		g-**au**-zuz, ga*it*uzu
El	ilten	(gauz) (b) ga*it*u
Vosotros y Vds.		g-**au**-zuez, ga*it*uzue
Ellos		(gauez) ga*it*ue

3.ª Conjugación de paciente de 2.ª de singular

Yo mato a Vd.		za*it*ut
El	ilten	za*it*u
Nosotros		za*it*ugu
Ellos		za*it*ue

4.ª Conjugación de paciente de 2.ª de plural

Yo os mato		za*it*uet
El	ilten	za*it*ue
Nosotros		za*it*uegu
Ellos		za*it*uee

5.ª Conjugación de paciente de 3.ª de singular

Yo lo mato		**dau**t
Vd.		**dau**zu
El	ilten	dau
Nosotros		**dau**gu
Vosotros y Vds.		**dau**zue
Ellos		daue, dave, o dau*de*

(a) Aunque pudieran extenderse todas las conjugaciones con un mismo verbo, hago uso de los de *matar, dar, vender* y *morir* por evitar equivocaciones, y sacar más natural el castellano. Y aun no satisfecho con esto, pongo a las conjugaciones relativas de paciente de 1.as y 2.as personas su texto en latín.

(b) Los que están entre ( ) no son usuales.

6.ª Conjugación de paciente de 3.ª plural

Yo los mato		daudaz
Vd.		dauzuz
El	iiten	(dauz) dituz
Nosotros		dauguz
Vosotros y Vds.		dauzuez
Ellos		dauez, davez, dituez

Conjugaciones de recipiente (relativas), que tienen por paciente a la tercera persona

De paciente de 3.ª persona de singular

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular, y paciente 3.ª singular

7	Vd. me da un libro		dâu-st-azu
	El		dâust
	Vosotros y Vds.	emoten	dâustazue
	Ellos		dâuste

2.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona plural, y paciente 3.ª singular

8	Vd. nos da el libro		dâuscuzu
	El		dâuscu
	Vosotros y Vds.	emoten	dâuscuzue
	Ellos		dâuscue

3.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular, y paciente 3.ª singular

9	Yo le doy a Vd. el libro		dâu-tzu-t
	El		dâutzu
	Nosotros	emoten	dâutzugu
	Ellos		dâutzue

4.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona plural, y paciente 3.ª singular

10	Yo os doy el libro		dâutzuet
	El		dâutzue
	Nosotros	emoten	dâutzuegu
	Ellos		dâutzuee

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular, y paciente singular

11	Yo le doy el libro		dâutsat
	Vd.		dâutsazu
	El	emoten	dâutsa
	Nosotros		dâutsagu
	Vosotros y Vds.		dâutsazue
	Ellos		dauts ' e (a)

6.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural, y paciente de singular

12	Yo les doy el libro		dâutset
	Vd.		dâutsezu
	El	emoten	dâutse
	Nosotros		dâutsegu
	Vosotros y Vds.		dâutsezue
	Ellos		dâutsee

De paciente de 3.ª persona de plural

7.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular, y paciente 3.ª de plural

13	Vd. me da los libros		dâust-*azuz*
	El	emoten	dâust*az*
	Vosotros y Vds.		dâustazuez
	Ellos		dâust'ez

8.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural, y paciente 3.ª de idem

14	Vd. nos da los libros		dâuscuzuz
	El	emoten	dâuscuz
	Vosotros y Vds.		dâuscuzuez
	Ellos		dâuscuez

9.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular, y paciente de 3.ª de plural

15	Yo doy a Vd. los libros		dâutzud*az*
	El	emoten	dâutzuz
	Nosotros		dâutzuguz
	Ellos		dâutzuez

(a) Esta señal ' en *dâutse*, y otros artículos, significa que allí se elide una *a* por sinalefa por el tropiezo con la *e*.

10.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de plural, y paciente de 3.ª de idem

16	Yo doy a Vds. los libros	emoten	dâutzuedaz
	El		dâutzuez
	Nosotros		dâutzueguz
	Ellos		dâutzueez

11.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular y paciente de 3.ª de plural

17	Yo doy a aquel los libros	emoten	dâutsadaz
	Vd.		dâutsazuz
	El		dâutsaz
	Nosotros		dâutsaguz
	Vosotros y Vds.		dâutsazuez
	Ellos		dâuts'ez

12.ª Conjugación de recipiente y paciente de 3.ª persona de plural

18	Yo les doy los libros	emoten	dâutsedaz
	Vd.		dâutsezuz
	El		dâutsez
	Nosotros		dâutseguz
	Vosotros y Vds.		dâutsezuez
	Ellos		dâutseez

Conjugaciones de recipiente (dativo) que tienen por paciente (acusativo) alguna de las dos 1.as o 2.as personas

Conjugaciones de paciente de 1.ª persona de singular

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª singular, y recipiente de 2.ª singular

19	Ille me tibi vendit	saltzen	
	El me vende a Vd.		nautzu
	Ellos		nautzue

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª singular y recipiente de 2.ª plural

20	Ille me nobis vendit	saltzen	
	El me vende a Vds.		nautzue
	Ellos		nautzuee

3.ª Conjugación de paciente de 1.ª singular, y recipiente de 3.ª idem

21 Tu me vendis inimico

Vd. me vende a mi enemigo	saltzen	nautsazu
El		nautsa
Vds. y vosotros		nautsazue
Ellos		nauts'e

4.ª Conjugación de paciente de 1.ª singular, y recipiente de 3.ª plural

22 Tu me vendis inimicis

Vd. me vende a mis enemigos	saltzen	nautsezu
El		nautse
Vds. y vosotros		nautsezue
Ellos		nautsee

Conjugaciones de paciente de 2.ª persona de singular

5.ª Conjugación de paciente de 2.ª singular, y recipiente de 1.ª singular

23 Ille te mihi vendit

El le vende a Vd. a mi	saltzen	zaust
Ellos		zauste

6.ª Conjugación de paciente de 2.ª singular, y recipiente de 1.ª plural

24 Ille te nobis vendit

El le vende a Vd. a nosotros	saltzen	zauscu
Ellos		zauscue

7.ª Conjugación de paciente 2.ª singular y recipiente 3.ª de singular

25 Ego vendo te inimico

Yo vendo a Vd. al enemigo	saltzen	zautsat
El		zautsa
Nosotros		zautsagu
Ellos		zauts'e

8.ª Conjugación de paciente 2.ª singular, y recipiente 3.ª de plural

26 Ego vendo te inimicis

Yo vendo a Vd. a los enemigos	saltzen	zautset
El		zautse
Nosotros		zautsegu
Ellos		zautsee

Conjugaciones de paciente de 1.ª persona de plural

9.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona plural y recipiente 2.ª de singular

27 Ille nos vendit tibi

El nos vende a Vd.	saltzen	gautzu
Ellos	saltzen	gautzue

10.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona plural y recipiente 2.ª también de plural

28 Ille nos vendit vobis

El nos vende a Vds.	saltzen	gautzue
Ellos	saltzen	gautzuee

11.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona plural y recipiente 3.ª de singular

29 Tu nos vendis inimico

Vd. nos vende a nuestro enemigo	saltzen	gautsatzu
El	saltzen	gautsa
Vds. y vosotros	saltzen	gautsazue
Ellos	saltzen	gauts'e

12.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona plural y recipiente 3.ª de plural

30 Tu nos vendis inimicis

Vd. nos vende a nuestros enemigos	saltzen	gautsezu
El	saltzen	gautse
Vds. y vosotros	saltzen	gautsezue
Ellos	saltzen	gautsee

Conjugaciones de paciente de 2.ª persona de plural

13.ª Conjugación de paciente 2.ª plural y recipiente 1.ª singular

31 Ille mihi vos vendit

El vende a Vds. a mi	saltzen	zaustaz
Ellos	saltzen	zaust'ez

14.ª Conjugación de paciente 2.ª plural y recipiente 1.ª idem

32 Ille nobis vos vendit

El vende a Vds. a nosotros	saltzen	zauscuz
Ellos	saltzen	zauscuez

15.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de plural y recipiente 3.ª de singular

33 Ego vos vendo inimico

Yo vendo a Vds. a su enemigo	saltzen	zautsad*az*
El		zautsaz
Nosotros		zautsaguz
Ellos		zauts'ez

16.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de plural y recipiente de 3.ª también de plural

34 Ego vos vendo inimicis

Yo vendo a Vds. a sus enemigos	saltzen	zautsed*az*
El		zautsez
Nosotros		zautseguz
Ellos		zautseez

Trato familiar de Ic *o* Euc *equivalente al de* Tu *castellano*

Este trato tiene dos clases de artículos: unos con que se habla al sexo masculino, y otros para hablar al femenino. Pondremos primero la conjugación masculina, y concluída ésta, la femenina. Carece esta conjugación de los artículos en que entra de cualquiera manera la 2.ª persona de plural, y se deben suplir de la del *Zu*.

Conjugaciones masculinas

Conjugaciones puras o absolutas

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de singular

35 Tu me matas

Tu me matas	ilten	n*a*uc, noc.
El		n*ay*auc
Ellos		n*ay*auec

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural

36 Tu nos matas

Tu nos matas	ilten	gauz*ac*, gai*tuc*
El		gayauz*ac*, gayai*tuzac*
Ellos		gayauez*ac*, gayai*tuezac*

3.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de singular.

37	Yo te mato		aut, ot
	El	iiten	au
	Nosotros		augu
	Ellos		aue, aude

4.ª Conjugación de paciente de 3.ª persona de singular

38	Yo mato un pájaro		yauat
	Tú		dauc
	El	iiten	yauc
	Nosotros		yauagu
	Ellos		yauec

5.ª Conjugación de paciente de 3.ª persona de plural

39	Yo mato los pájaros		yauadaz
	Tú		dauzac
	El	iiten	yauzac
	Nosotros		yauaguzac
	Ellos		yauezac

Conjugaciones de recipiente (relativas) que tienen por paciente a la 3.ª persona

De paciente de 3.ª persona de singular

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular y paciente de 3.ª también singular

40	Tú me das un libro		dâustac
	El	emoten	yâustac
	Ellos		yâust'ec

2.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural y paciente de 3.ª de singular

41	Tú nos das el libro		dâuscuc
	El	emoten	yâuscuc
	Ellos		yâuscuec

3.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular, y paciente 3.ª de singular

42	Yo te doy el libro		dâuat
	El	emsten	dâua, dâusc
	Nosotros		dâuagu
	Ellos		dâu'e

4.ª Conjugación de recipiente y paciente de 3.ª persona de singular

43	Yo doy a aquel el libro		yâutsaat
	Tú	emoten	dâutsac
	El		yâutsac
	Nosotros		yâutsaagu
	Ellos		yâuts'ec

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural y paciente 3.º de singular

44	Yo les doy el libro		yâutseet
	Tú	emoten	dâutsec
	El		yâutsec
	Nosotros		yâutseegu
	Ellos		yâutseec

De paciente de 3.ª persona de plural

6.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular y paciente 3.ª de plural

45	Tú me das los libros		dâust*azac*
	El	emoten	yâust*azac*
	Ellos		yâust*ezac*

7.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural y paciente de 3.ª de ídem

46	Tú nos das los libros		dâuscuz*ac*
	El	emoten	yâuscuz*ac*
	Ellos		yâuscuez*ac*

8.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular y paciente de 3.ª de plural

47	Yo te doy los libros		dâuad*az*
	El	emoten	dâuaz
	Nosotros		dâuaguz
	Ellos		dâu'ez

9.ª Conjugación de recipiente de 3.ª de singular y paciente de 3.ª de plural

48	Yo doy a aquel los libros		yâutsaad*az*
	Tú	emoten	dâutsaz*ac*
	El		yâutsaz*ac*
	Nosotros		yâutsaaguz
	Ellos		yâuts'ez*ac*

10 Conjugación de recipiente y paciente de 3.ª persona de plural

49	Yo les doy los libros		yâutseed*az*
	Tú	emoten	dâutsez*ac*
	El		yâutsez*ac*
	Nosotros		yâutseeguz
	Ellos		yâutseez*ac*

Conjugaciones de recipiente que tienen por paciente alguna de las 1.as o 2.as personas

Conjugaciones de paciente de 1.ª persona de singular

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de singular y recipiente de 2.ª de plural

50	Ille me tibi vendit		
	El me vende a ti	saltzen	naua
	Ellos		nau'e

0. Conjugación de paciente de 1.ª de singular y recipiente de 2.ª de plural (no admite)

Ille me vobis vendit		
El me vende a nosotros	saltzen	
Ellos		

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª de singular y recipiente de 3.ª de ídem.

51	Tu me vendis inimico		
	Tú me vendes a mi enemigo	saltzen	nâutsac
	El		n*ay*âutsac
	Ellos		n*ay*âuts'ec

3.ª Conjugación de paciente de 1.ª de singular y recipiente de 3.ª de plural

52	Tu me vendis inimicis		
	Tú me vendes a mis enemigos	saltzen	nâutsec
	El		n*ay*âutsec
	Ellos		n*ay*âutseec

Conjugaciones de paciente de 2.ª persona de singular

4.ª Conjugación de paciente de 2.ª y recipiente de 1.ª de singular

53 Ille te mihi vendit

El te vende a mí	saltzen	aust
Ellos	saltzen	auste

5.ª Conjugación de paciente de 2.ª de singular y recipiente de 1.ª de plural

54 Ille te nobis vendit

El te vende a nosotros	saltzen	auscu
Ellos	saltzen	auscue

6.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona y recipiente de 3.ª de singular

55 Ego te vendo inimico

Yo te vendo a tu enemigo	saltzen	autsaat
El	saltzen	autsa
Nosotros	saltzen	autsaagu
Ellos	saltzen	auts'e

7.ª Conjugación de paciente de 2.ª de singular y recipiente de 3.ª persona de plural

56 Ego te vendo inimicis

Yo te vendo a tus enemigos	saltzen	autseât
El	saltzen	autse
Nosotros	saltzen	autseâgu
Ellos	saltzen	autsee

8.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural y recipiente de 2.ª de singular

57 Ille nos vendit tibi

El nos vende a ti	saltzen	gaua
Ellos	saltzen	gau'e

0 Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural y recipiente de 2.ª también de plural
(No admite)

9.ª Conjugación de paciente de 1.ª de plural y recipiente de 3.ª de singular

58 Tu nos vendis inimico

Tú nos vendes a nuestro enemigo	saltzen	gautsac
El	saltzen	g*a*yâutsac
Ellos	saltzen	g*a*yâuts'ec

10.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural y recipiente de 3.ª de plural

59 Tu nos vendis inimicis

Tú nos vendes a nuestros enemigos	saltzen	gautsec
El		gayâutsec
Ellos		gayâutseec

Conjugaciones femeninas

Conjugaciones puras o absolutas

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de singular

60	Tú me matas	ilten	naun, non
	El		nayaun
	Ellos		nayauen

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural

61	Tú nos matas	ilten	gauzan, gaitun
	El		gayaun, gayauzan
	Ellos		gayauen, gayauezan

3.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de singular

62	Yo te mato	ilten	aunat
	El		auna
	Nosotros		aunagu
	Ellos		aun'e

4.ª Conjugación de paciente de 3.ª persona de singular

63	Yo mato un pájaro	ilten	yaunat
	Tú		daun
	El		yaun
	Nosotros		yaunagu
	Ellos		yauen

5.ª Conjugación de paciente de 3.ª persona de plural

64	Yo mato los pájaros	ilten	yaunadaz
	Tú		dauzan
	El		yauzan
	Nosotros		yaunaguz
	Ellos		yauezan

Conjugaciones de recipiente (dativo) que tienen por paciente (acusativo) a la 3.ª persona

De paciente de 3.ª persona de singular

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona y paciente de 3.ª de singular

65	Tú me das un libro	emoten	dâustan
	El		yâustan
	Ellos		yâusten

2.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural y paciente de 3.ª de singular

66	Tú nos das el libro	emoten	dâuscun
	El		yauscun
	Ellos		yauscuen

3.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular y paciente de 3.ª de ídem

67	Yo te doy el libro	emoten	dâunat
	El		dâuna
	Nosotros		dâunagu
	Ellos		dâun'e

4.ª Conjugación de recipiente y paciente de 3.ª persona de singular

68	Yo doy a aquel el libro	emoten	yâutsanat
	Tú		dâutsan
	El		yâutsan
	Nosotros		yâutsanagu
	Ellos		yâuts'en

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural y paciente de 3.ª de singular

69	Yo les doy el libro	emoten	yâutsenat
	Tú		dâutsen
	El		yâutsen
	Nosotros		yâutsenagu
	Ellos		yâutseen

Conjugaciones de paciente de 3.ª persona de plural

6.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular y paciente de 3.ª de plural

70	Tú me das los libros	emoten	dâust*azan*
	El		yâust*azan*
	Ellos		yâust*ezan*

7.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural y paciente de 3.ª de ídem

71	Tú nos das los libros	emoten	dâuscu*zan*
	El		yâuscu*zan*
	Ellos		yâuscue*zan*

8.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular y paciente de 3.ª de plural

72	Yo te doy los libros	emoten	dâunad*az*
	El		dâun*az*
	Nosotros		dâunag*uz*
	Ellos		dâun*ez*

9.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular y paciente de 3.ª de plural

73	Yo doy a aquel los libros	emoten	yâutsanad*az*
	Tú		dâutsa*zan*
	El		yâutsa*zan*
	Nosotros		yâutsanag*uz*
	Ellos		yauts'e*zan*

10.ª Conjugación de recipiente y paciente de 3.ª persona de plural

74	Yo les doy los libros	emoten	yâutsenad*az*
	Tú		dâutse*zan*
	El		yâutse*zan*
	Nosotros		yâutsenag*uz*
	Ellos		yâutseez*an*

Conjugaciones de recipiente que tienen por paciente alguna de las 1.as o 2.as personas

Conjugaciones de paciente de 1.ª persona de singular

1.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de singular y recipiente de 2.ª de ídem

75. Ille me tibi vendit
El me vende a ti — salizen — nauna
Ellos — salizen — naun'e

2.ª Conjugación de paciente de 1.ª de singular y recipiente de 2.ª de ídem

76 Tu me vendis inimico
Tú me vendes a mi enemigo — salizen — nautsan
El — salizen — nayâutsan
Ellos — salizen — nayâuts'en

3.ª Conjugación de paciente de 1.ª de singular y recipiente de 2.ª de plural

77 Tu me vendis inimicis
Tú me vendes a mis enemigos — salizen — nautsen
El — salizen — nayâutsen
Ellos — salizen — nayâutseen

Conjugaciones de paciente de 2.ª persona de singular

4.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona y recipiente de 1.ª de singular

78 Ille te mihi vendit
El te vende a mí — salizen — austan
Ellos — salizen — austane

5.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de singular y recipiente de 1.ª de plural

79 Ille te nobis vendit
El te vende a nosotros — salizen — auscun
Ellos — salizen — auscune

6.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona y recipiente de 3.ª de singular

80 Ego te vendo inimico

Yo te vendo a tu enemigo	saltzen	autsana't
El		autsana
Nosotros		autsanaagu
Ellos		autsan'e

7.ª Conjugación de paciente de 2.ª persona de singular y recipiente de 3.ª de plural

81 Ego te vendo inimicis

Yo te vendo a tus enemigos	saltzen	autsan'et
El		autsan'e
Nosotros		autsan'egu
Ellos		autsan'ee

Conjugaciones de paciente de 1.ª persona de plural

8.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural y recipiente de 2.ª de singular

82 Ille nos vendit tibi

El nos vende a ti	saltzeq	gauna
Ellos		gaune

9.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona de plural y recipiente de 3.ª de singular

83 Tu nos vendis inimico

Tú nos vendes a nuestro enemigo	saltzen	gautsan
El		gayautsan
Ellos		gayauts'en

10.ª Conjugación de paciente de 1.ª persona y recipiente de 3.ª de plural

84 Tu nos vendis inimicis

Tú nos vendes a nuestros enemigos	saltzen	gautsen
El		gayautsen
Ellos		gayautseen

VOZ MIXTA

Los artículos auxiliares de la voz mixta son los del verbo *izan* y por lo mismo su característica verbal es *aza* para el presente mudada la *i* en *a* bizcaíno, que en esto guarda consecuencia con lo que hace en igual caso con otros verbos; y solo en las 3.as personas todos los dialectos suprimen la primera vocal, cuando no se le pone antes alguna consonante. Pero su pronunciación vulgar está alterada, porque en el centro de Bizcaya pronuncian en todas las personas y*a*, y en Marquina y en otros pueblos en las 1.as y 2.as *cha*. Yo pondré dicha característica a la marquinesa, por ser esta la que generalmente han adoptado nuestros escritores; y como es uniforme, basta esta advertencia, sin poner a los artículos señal alguna.

Mas lo que en mi sentir está más alterada en todos los dialectos es la conjugación absoluta cortés, lo que tal vez habrá provenido de querer evitar la cacofonía, que resulta de su uso natural, si se hubiere de decir, *zaza*, *gaza*, *zaze* etc. Y por la misma razón parece que no se pone a los artículos del trato familiar la *y* consonante que es característica de dicho trato, para no tener que decir, v. g. *zayachacaz*, *gayachakez*, etc.

Podrá también repararse, que los artículos de las conjugaciones absolutas de este trato familiar en los 3 dialectos son tomados de las puras de activa. Esto ha debido provenir del uso bastante común que hay en bascuence, de valerse de dichos artículos en lugar de los puros o absolutos de la voz mixta, cuando se quiere denotar que se dirige la palabra a aquel con quien se habla: y habiéndose observado esto con más puntualidad en los tratos familiares, se han podido alzar estos artículos con la posesión pacífica de que

sirvan exclusivamente para dicha conjugación absoluta. Véase en confirmación como traduce Mr. Larregui en su *Testament. zaharreco...* tomo 1. página 72 esta expresión del Génesis 27. *¿quis es tu, fili mi? ¿quién eres tú, hijo mío?,* diciendo *¿nor zaitut, ene semea?* en lugar de *¿nor zara zu?* Por igual razón los otros dos dialectos usan para las puras de las 3.as personas de activa del mismo trato familiar de los artículos de las relativas de recipiente de 2.as personas de singular, y pacientes de 3.as, y solo el bizcaíno ha podido conservar la genuina y legítima conjugación del dicho absoluto.

Conjugaciones del trato cortés de **Zu - Vd.**

Conjugación pura o absoluta

85	Yo muero		naz
	Vd.		zara
	El	ilten	da
	Nosotros		gara
	Vds. y Vosotros		zare
	Ellos		dira

Conjugaciones de recipiente o relativas

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular

86	Vd. se me muere		zachataz
	El	ilten	yat
	Vosotros y Vds.		zachataze
	Ellos		yataz

2.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de plural

87	Vd. se nos muere		zachacuz
	El	ilten	yacu
	Vosotros y Vds.		zachacuze
	Ellos		yacuz

3.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular

88	Yo me le muero a Vd.		nachatzu
	El	ilten	yatzu
	Nosotros		gachatzuz
	Ellos		yatzuz

4.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de plural

89	Yo os me muero		nachatzue
	El	ilten	yatzue
	Nosotros		gachatzuez
	Ellos		yatzuez

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular

90	Yo me le muero a aquel		nachaca, o co
	Vd.		zachacaz, coz
	El	ilten	yaca, yaco
	Nosotros		gachacaz, coz
	Vosotros y Vds.		zachacaze, coze
	Ellos		yacaz, yacoz

6.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural

91	Yo me les muero		nachak'e, coe
	Vd.		zachak'ez, coez
	El	ilten	yak'e yacoe
	Nosotros		gachak'ez, coez
	Vosotros y Vds.		zachak'eze, coeze
	Ellos		yak'ez, yacoez

Trato familiar de Ic *o* Euc, Tú

Conjugaciones masculinas

Conjugación pura o absoluta

92	Yo muero		nauc
	Tú		az
	El	ilten	dauc
	Nosotros		gauzac, gaituc
	Ellos		dauzac, dituc

Conjugaciones de recipiente o relativos

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular

93	Tú me mueres		achatac
	El	ilten	yatac
	Ellos		yatazac
94	Tú te nos mueres		achacuc
	El	ilten	yacuc
	Ellos		yacuzac

3.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular

95	Yo te me muero		nachaac
	El	ilten	yaac
	Nosotros		gachaazac
	Ellos		yaazac

4.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular

96	Yo me le muero a aquel		nachacac, coc
	Tú		achaca, achaco
	El	ilten	yacac, yacoc
	Nosotros		gachacazac, co
	Ellos		yacozac, yacazac

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural

97	Yo me les muero		nachak'ec
	Tú		achak'ec
	El	ilten	yak'ec
	Nosotros		gachak'ezac
	Ellos		yak'ezac

Conjugaciones femeninas

Conjugación pura o absoluta

98	Yo muero		naun
	Tú		azan
	El	ilten	daun
	Nosotros		gauzan, gaitun
	Ellos		dauzan, ditun

Conjugaciones de recipiente o relativas

1.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de singular

99	Tú te me mueres		achatan
	El	ilten	yatan
	Ellos		yatazan

2.ª Conjugación de recipiente de 1.ª persona de plural

100	Tú te nos mueres		achacun
	El	ilten	yacun
	Ellos		yacuzan

8.ª Conjugación de recipiente de 2.ª persona de singular

101	Yo te me muero		nachaan
	El		yaan
	Nosotros	ilten	gachaazan
	Ellos		yaazan

4.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de singular

102	Yo me le muero a aquel		nachakan, kon
	Tú		achakan, achakon
	El	ilten	yakan, yakon
	Nosotros		gachacazan
	Ellos		yakazan

5.ª Conjugación de recipiente de 3.ª persona de plural

103	Yo me les muero		nachak'en, koen
	Tú		achak'en
	El	ilten	yak'en, yakoen
	Nosotros		gachak' ezan
	Ellos		yak'ezan, yakoezan

Estas son las 103 Conjugaciones del presente perfecto de indicativo en su voz activa. El presente perfecto de la voz pasiva tiene también 103, y entre las de ambos integran las 206 conjugaciones de presente.

Lo mismo sucede con el pretérito imperfecto, con los dos pretéritos, y lo mismo con los dos futuros, con los imperativos, etc., etc.

Mas cuando Astarloa afirmó que eran 206 las conjugaciones de presente, consideró al bascuence según su naturaleza, y lo que según su constitución y elementos hubo de tener en los días de su gloria. A la verdad no es necesario un conocimiento muy profundo de dichas cosas, para hacerse cargo de la exactitud y verdad de su aserto; y yo mismo he visto por experiencia, que los bascongados a quienes he leído algunas de estas conjugaciones, haciéndoles alguna ligera análisis de sus artículos, al momento se han

hecho cargo que así debió ser, y me lo han confesado con pleno convencimiento de ello. Pero en el día no hace uso de las conjugaciones de recipiente que tienen paciente de 1.as y 2.as personas, que son 36 por cada voz activa o pasiva, y 72 por ambas: y por lo mismo las he colocado antes las relativas de paciente de 3.ª persona, por poner juntas todas las usuales. Es regular que esto haya provenido de que dichas conjugaciones de 1.as y 2.as personas ocurren pocas veces en el trato mutuo. Mas aun rebajadas éstas, quedan al bascuence 67 conjugaciones por cada voz, y 134 por las dos, etc., todas usuales y corrientes en todos y cada uno de los tres dialectos.

De aquí se sigue que el número de 23 conjugaciones activas y 9 pasivas, que da el P. Larramendi al verbo bascongado, está faltoso en 35 conjugaciones: que no tuvo razón cuando dixo en su prólogo al Diccionario página XXVIII, que la conjugación que había apuntado en el Arte (del trato familiar) era particular del dialecto labortano; y que de esto, y de lo que dixo en dicho Arte pág. 233, se conoce claramente que estuvo en el error, de que los dialectos de España no usaban de este tratamiento, sino en los artículos y conjugaciones en que entra de algún modo la 2.ª persona de singular, excepto uno u otro como al desgaire.

Síguese también que Arnaldo Oihenart no tuvo razón cuando afirmó (Notitia utriusque basc. pág. 71) que el pronombre *Zu*, y el tratamiento cortés son invenciones de la civilización moderna, al simil de lo que hacen en sus respectivas lenguas los españoles y franceses: porque está aserción estriba en el mismo error precedente que hemos dicho de Larramendi, y suponiendo que el trato familiar no tiene sino los artículos para las 2.as personas, y sabiendo que en otros idio-

mas suele ser primero el trato llano que el cortés, se dá por asentado, que al principio se diría *nic eguiten dut; hic eguiten duc, dum; harc eguiten du, guc dugu, zuec duzue, hayec dute*. Pero habiendo yo palpablemente evidenciado, que el dicho trato familiar tiene artículos para las 1.as y 2.as personas, es también evidente que el aserto de Oihenart es una manifiesta equivocación.

Y si no, dígaseme: si los artículos corteses de segundas personas de singular los inventó la civilización, ¿quién inventó los de las 1.as y 3.as de singular y plural del trato familiar masculino y femenino? Cójase en la mano el *Manual de la langue basque* de Mr. Lécluse, ábrase la página 214, y dígaseme quién inventó los artículos *diat* que está en los renglones 3.° y 9.°, *dic* rengl. 21.° y 24.°, *duc* rengl. 20.°, y que equivalen a los corteses *dut*, *du* y *da*? ¿Quién sus correspondientes femeninos *diñat*, *din* y *dun*? Acaso la incivilización e incultura? Pero, ¡ah! por fortuna son ellos demasiado filosóficos, y de un artificio sumamente fino para que puedan contar una procedencia tan tosca e ignorante.

Ni se me diga, que la 2.ª persona respetuosa de singular no tiene sino una ligera alteración respecto de la 2.ª de plural: porque justamente tiene la misma con que el bascuence suele distinguir las 2.as y 3.as personas agentes y paciente singulares de sus respectivas plurales, es decir tiene una *e* de menos o una *t* en el dialecto labortano en los artículos que en singular tienen dicha *e* o la sílaba *te*, en todas. Pero así como *du*, *nau*, *diot*, *dezan*, *nitzayo*, no se dicen modernamente formados de *due* o *dute*, *naue* o *naute*, *dioet*, *dezaen*, *nitzayoe* o *diotet*, *dezaten*, *nitzayote* a pesar de que no tienen sino la pequeña alteración

de la falta de la *e* o *t*, así tampoco deben decirse *duzu*, *nauzu*, *gaituzu*, etc, formados de *duzue*, *duzute*, *nauzue*, *nauzute*, *gaituzue*, *gaituzute*, porque no tienen sino la dicha pequeña alteración.

Del pronombre *Zu* debe decirse lo mismo en este punto, pues no se distingue menos de *Zuec* que *Au* y *Ori* de *Auec* y *Oriec*, de quienes nadie dice que son recientemente formados. Concluyamos pues, que el tratamiento familiar de *Ic*, y el cortés de *Zu* son coetáneos al bascuence, y que los tuvo desde el principio de su existencia.

Últimamente es claro y evidente, que el bascuence tiene más conjugaciones femeninas que el hebreo, el cual no tiene 1.as personas, y carece muchas veces de 2.as singulares y 3.as plurales.

NAPAŔO'KO ADITZ-LAGUNTZAĹEA

ZUKETAZKO ESAKERAN

1921'EKO ILBELTZAREN 27'AN, ELIZONDO'KO AUZO-ETXEAN
EUSKALTZAINDIAN SARTZEKO EGUNEAN
INTZA'Ŕ DAMASO AN. BURUÑURDUNAK IRAKUŔITAKO LANA

II

Ziordia ta Olazti (Olazagutia) ko euskera

Bonaparte'k gipuzkoerazko euskalkia izena eman zion Burunda, Etxaŕi-Aranatz eta Ergun (Ergoyena) guzian itzegiĩen den euskalkiari. Baño irudi zait ez diĩezkela euskalki bat bezala artu, ikusiko degun añeko berdineza ta berextasuna duten euskerak.

Argatik Napaŕoaren baztaŕ batetik asteko, lena Ziordi ta Olazti'koaz ta orkoaren aldaketa besterik ez diran Altsatsu'ko, Urdian'go, Iturmendi ta Bakaiku'koaz itzegingo dut. Euskalki au lenengo begiraldian eta geroxago ere Bizkaiko euskalkitako artu nuan. Baño garbi ezagutzen dut ez dela.

Eŕi oietako:

		Olazti'ko
Dot	Daubet = Diotet	Derot
Dezu	Daubezu	Derozu
Dau	Daube	Dero
Du ta dau	Daubeu	Derogu
Dezai	Daubezai	Derozai
Dubai ta dai	Daubei	Deroi
Urdian'go	*Iturmendi'ko*	*Iturmendi'ko*
Jok = ziok	Geruzu	Zenduz
Jon = zion	Geru	*Bakaikoa'ko*
	Geruzai	Genduz
	Gerubei	

Oiek guziak entzutean siñes uste izan nuan bizkaierazko euskalki franko aldaturik zegoana zela. Baño oso-osorik guzia edo al guzia bildu ondoan, ezagutzen dut, bere-berezko euskera dela Burunda guzikoa. 1881'an Bonaparte'k Iruña'n ateratzen zen «Revista Euskara»'n zion: 1.ª Eŕonkari'ko euskerarekin bateratzen den aldeak ba-ditula; *ute* ta *te* bukaerak *ei* ta biurtuz, *dei*, *detzain*, dute ta detzaten'en ordez bezala... 3.ª Laburdi'ko baseŕitakoakin ere bai—dio—*oro aro*'ren ordez esanez, *doot*... *zozkoron* Urdiain' goan gertatzen den bezala. Bizkai'koarekin bukaera oso bakanetan, *doot*, *dau* ta olakotan. 5.ª Gipuzkoa'ko ta Bizai'ko aldaketa frankorekin.

Azkeneko bi gauza adizgaŕi auetan Bonaparte'rekin nago. Baño Eŕonkari'koakin duan batasunaz esan beaŕ dut *ute* ta *te*'ren ordez *ei* ta *i* aldatze ori bukaeran *ke* duten garaietan gertatzen dala; au da, Baldintzazko ta Almenazko garaietan eta ala.

Zaitezteke egiten dute *zaitezkei*
Zenduteke *Zendukei*

Baño garai geienetan *ute* biurtzen dute *zai* ta *te* beŕiz *bai*, *ai*; ta gutxitan *bei* ta *ei*.

Bonaparte'k *Doot* eta *zozkoron*'ez diona, berak esaten digu, Urdiain'go Dotriña oso ongi egiñik zegoan batetik artu zuala. Baño gaurko eŕi oietako euskeran eztut oŕelako itzik upatzen eta nik uste ez dela len ere izan. Dotriñan olako itzenbat izatea ez da aŕitzekoa, Ergun'go Apez batek egiña izan zelako.

Euskalki onen gauza berdiñak eta eŕi batzuetako bereixtasunak

Euskalki onek ez du ñ'rik ezta ere ĩ'erik. Aditz aldakoiaren sustraia askotan da *ura* ta *r* galdurik *ua*

Urdiain'en eta Altsatsu'n, Iturmendi ta Bakaiku'n egiten dute *a* utsik; Olazti'n *durazu*, Urdiain eta Altsatsu'n *duazu* ta Iturmendi-Bakaiku'n *dazu*.

Eŕi beroietan, sustrai ori *ura* izan beaŕean biurtzen dute *ira*; Olazti berean gertatzen da au. *Lirake* esan ondoan, bereala esaten due aiek *lurakei*. Urdiain'eń beŕiz Olaztiko *Lirake*'ren lekuan esateń dute *luake*, ta Olazti'ko *lurakei*'en lekuan *liakei*. Ontan argi dago *ira* ta *ura*'ren sustraiak bat bera direla.

Nondik daſor, ba ura edo ira sustrai ori? Euskalki guztietan sartzen den sustrai au nondik zetoŕen ezin asmatuz ibiĺi dire gaurdañoko euskal irakasleak. Ustekabe batean topo egin dut, zorioneko orduan.

Etxaŕi-Aranatz'ko mutil bati galdezka ari nintzaion nola esango zukean berak: Zuk gu amaŕ urtez euk ginduzun zure etxean; eta mutiĺak bereala esan zidan; Zuk gu amaŕ urtez *urai* zuguzun zure itxean. *Urai* oŕek aŕiĺu niñun eta gero galde egin nion, nola esango zun, ba, nik euki nizun zarea. Ta esan zidan «nik *uraiłu* nuzun zarea». Gero galdetu nion ea nola esango zukean: nik eukiko nizuke zaldi ori: Ta mutiĺak erantzun zidan: Nik *uraiko* nuzuke zaldi ori. Eztago zalantzik. *Urai* oŕek esan nai du gure *eukik* esan nai duan guzia.

Urai auxe da, ba Burunda guziko Aditzaren sustraia; ta iñolaz ere bai, gure *zera*, gera, zerate, dira, ziran, lira ta oien kideko guziena,azkeneko i ori beaŕ bezala galdu-ta. Eleizalde Euskaltzain argiak erakutsi dun bezala (1). Eta ez ote da ori bera gure aditz aldakoi Dut, Duzu, Du'ren sustraia ere? Alaxe uste dut. Eta aditz onen beŕirik izan baño len, 1884-gaŕen urterako aditz onen ezinbestezko izan izan beaŕa sumatu

(1) Luis de Eleizalde, Morfología de la Conjugación Vasca sintética, I Idazt. 10-gaŕen oŕial.

zuan gure Euskaltzain Kanpion jaun, bere urte guziakin beti gazte naiko giñukenak eta Vinson jaunak (1).

Olazti'ko euskeran asko sartzen dan beste sustrai bat da *ero*, *derot*, *neron*, *zeron* diot, nion, zion, esateko. Urdiaindarak *ero* sustrai ori biurtzen dute *ea* ta Iturmendi ta Bakaiku'arak beriz *a* ta ontantxe dago eri oietako euskeraren berdiñezarik ta berextasunik aundiena. Olazti'arak diote *derot*, eta Urdiain'darak *deat*, Bakaiku'arak *dat*.

Urdiain'en	*Bakaiku'an*	*Olazti'n*
Deazu	Dazu	Derozu
Dea	Da	Dero
Deagu	Dau	Derogu
Deazai	Dazai	Dorogu
Deai	Dai	Derozai

Sustrai onen jatoria non ote dago? Ez naiz iñongo euskalkitara bila joango. Olazti berekoan dagoala deritzait. Eraman esateko Olazti'n esaten dute *eran*. Nik deramaiot esateko beroien *eran* aditzarekin esango giñuke, nik *deraiot*; ortik berak labur̃tasunez esaten dute *derot*. Nik neramaion aien *eran*'ekin esan nai ba-giñu, esango giñuke nik *neraion*; eta laburtasun beragatik diote *neron*. Zeramaion esan nai ba' degu beren *eran* aditzarekin, esango degu zeraion; ta aiek egiten dute labur̃agoaz *zeron*.

Nere iritzi oni indar̃ beria ematera eldu dela deritzait Urdiain eta Altsasu'n ematen dioten aldaketa. Urdian, Bakaiku ta Iturmendi'n Olazti'ko *eran*-eraman aditza esaten dute *ean*. Eta len esan dizuetena, Olazti'ko *ero* adizt-sustraia biurtzen dute *ea*, Olazti'ko aditzaren *ero* guziak *ea* esanez. Olazti'n derot, Urdiain'en *deat*; Olazti'n *neron*, Urdiain'en *nean*; Olaz-

(1) Ikusi Gramatica Bascongada de Arturo Campión, 789 orial ta urengoan.

ti'n *zeron*, Urdiain'en *zean*. Geroztik Olazti'ko *derot*, *neron*, *zeron* eldu dira beren *eran* aditzatik, eta Iturmendi ta Altsatsuko *deat*, *nean*, *zean*, *eta* Iturmendi-Bakaikuko *dat*, *nan*, *zan* eta, beren *ean* aditzatik datoz.

Zer bukaera berexi du euskalki onek?

Euskalki au itzegiten den eŕi guzietan, Altsatsu atera ezkero bukaera berdiñak ditute, ta nik entzun dituten euskalki guzietatik berexiak. Bukaera berexi auek ditute aunitzezko bigaŕen eta irugaŕen lagunen esaeretan. Len esan duten bezala bigaŕen lagunarentzat beti egiten dute *zai:* Zek zai=zuek zerate. Etoŕi zazai=etoŕi zaizue. Ibili duazai=euki didazute.

Irugaŕen lagunarentzat esaten dute beŕiz *ie* edo *iye* bukaerarekin aditz aldakaitzaren garai geienetan; eta ai edo bai bukaerarekin aditz aldakoiaren geienetan.

Altsutsu'n dute beste guzietatik bukaera berexia aditz aldakoietan. *Zai*'en ordez esaten dute *zubei*, *Duazubei*, *dezubei* eta.

Euskalki ontan berean arkitzen diŕugu Napaŕo'ko beste euskalki guzietan arkiŕuko diŕugun asko-egile guziak. *T* uts-utsa aditz aldakoiaren asko-egiletako: *tut*, *tuzu*, *tu* itzetan. *Z* uts-utsa gendezuke itza *gendezuzke* egiñez. *Tzi* askoegilea; *duratzizu*, *duratzit*= dizkidazu, dizkit itzetan. *Zki* asko-egilea *zezkidan*, *dezkizut* eta beste askotan. *It: zaitut*, *zaitu*, *gaituzu* ta beste askotan. *Tza: datzat*, *datzazu*.

Etxaŕi-Aranatz'ta Ergun (ergoyena) ko euskera-aditza.

Zenbait garaietan irudi du euskalki onek lengoa bera, baño ala guztiz ere beste euskalki bat dala esa-

teko añe bereixtasun ba-duala deritzait. Burunda'ko euskeran ezta *i̇* ta *ñ*'rik, emengoan beŕik asko.

Burunda'n	*Etxaŕi ta Ergun'en*	
Naiz	Neiz	Naiz
Zaa	Zaa	»
Da	Da	»
Gaa	Gaa	»
Zai	Zarie	»
Dia	Dia	»
Durazu	Niezu	Dezu
Dura	Dut	Duut
Durazai	Niezubie	Dezie
Durabai	Duutie	Duutie

Burun.	*Etx-Ergun'en*	*Etx-Ergun'en*	*Burun.*
Zaida	Dakit	Nintzan	Nintzan
Zaizu	Dakizu	Ziñen	Zinan
Zaio	Dakio	Zan	Zan
Zaigu	Dakigu	Giñen	Ginan
Zaizai	Dakizubie Dakizie	Ziñeen	Zinain
Zaie	Dakiobie	Zien	Zian
Nuke	Naka		
Zenduke	Ziñaka		
Luke	Laka		
Genduke	Giñaka		

Ori guzia ala izanik ere, garai batzuetan irudi du noizpait izan dutela aidezkoa ta ez txikia, ta ori batez ere Olaztikoari begiratzen ba-zaio irudi du. Olazti'koan *ero* sustraia duten garai guzietan Etxaŕi-Ergun'goan dute *oo: Doot, Doozu, Doo. Noon* ango *neron*'en ordez, Zoon esaten dute emen, Olazti'ko Zeron'en ordez. Olazti'ko *Ura* sustraia, emen egiten dute beti *uu;* an lura = lira esateko, ta emen *Luut;* an *Zurain* eta emen *Zuutien*, zidaten esateko.

Ala ta guztiz ere, orain aldian bi euskalki diralą diot, ontan Bonaparte'gandik berexiko ba-naiz ere. Ara zergatik. 1.ª Garai bat bakaŕik eztute oso berdiñik. 2.ª Bukaerak ere oso berexiak dira garai guzietan.

Nolako bukaerak difu, ba, onek? Etxañi-Aranatzen bestetatik berexia du aunitzezko lagunarena. Emen du *zubie* ta Ergun guzian beñiz *zie:* etoñi *nakizubie* Etxañi'n, eta nakizie Ergun guzian, etoñi natzaitzute esateko.

Irugañen lagunarena Etxañi'n egiñen dute *bie: Nakiyobie* = nakiote esateko ta onela gipuzkoeraz *ote* bukaera duten guziak Etxañi'n esaten dituta *obie*'kin; eta gipuzkoeraz *ute* bukaera dutenak *ubie,* ta gipuzkoeraz *date* egiñen dutenak Etxañin *uutie*-Azkeneko bukaera au berdin-berdin egiñen dute Ergun guzian ere. Baño gipuzkoerazko *ote* bukaera dutenai Ergun'en *kiye* edo *kiyue* ematen diote Aditz Aldakaitzetan, eta Aditz Aldakoietan beñiz *oore: doore* Lizañaga'n, eta (Toñano) Doñaun; Unanu'an ordea *orue: dorue.*

Bonaparte Eñegegai jauna oartu zan añigañizko bukaera auetaz «La Revista Euskara» Iruña'koan zionaz, eta onelakorik ez zuela iñon arkitzen zion. Sara'ko baztañen batzuetan arkitzen dirala emengo *oo* sustraitako duen aditz garai oien antz-antzekoak eta berak (itxuraz) berdiñak zirala uste izan zuan. Eta itz bat oso-osorik berdin-berdiña da *Doot.* Baño Bonaparte berak dionaz Sara'n esan nai du *dit,* Euskalki ontako *doot*'ek esan nai du ordea *diot;* eta *dit* esateko euskalki ontan esaten dute *Duut.* Eztira ba berdiñak eta askoz gutxiago beste emengoak bezala diralakoan jartzen difunak.

Euskalki onen sustraiaz bi itz. Len esan duten *uu* ta *oo* sustraiaz landara Euskalki onen Aditz Aldakaitzak garai geienetan *ki* deramate sustraitako. Dakit = *zait* esateko; lakit = litzait esateko; nakizun = nitzaizun esateko ta ala. *Ki* ori nondik sortu zifeken ikusiz, Kampion Euskaltzain Jaunaren Gramatika nasten ari nintzen auñeko egun batean. Ontan Lakuntza'tañ Bi-

zente Unanu'ko Apez jaunaren eskutitz edo karta bat etoŕi zait eta artan esaten dit «Doŕaun aitu dut eta oarturik nago *egon* aditza *euki* bezala artzen dutela. Aza onak egon dauzkizie? (Aza onak dauzkatzue?) Belak egon dauzkizie=Ba-dituzue argizariak? Onek irudi du laterazko *pecunia est tibi?*» Oneraño nere adiskide oŕek eŕderaz esaten zirena. Orduntxe ikusten nuen Kanpion jaunak diola; bere begi luzeaz zerpait sumatuz bezala: «Ez liteke—dio berak—eziñazkoa bezala auŕetik jo, *egon* aditza ez dela izan aditz aldakaitzaren laguntzale. Eta ortik *ki* sustraitako gelditzea. (1)

Jaunak: oŕa ba non dagoan nere ustez ere *ki* oŕen jatoŕia, *egon* aditzak *euki* edo *est mihi* esan nai duan ezkeroz.

ARBIZU'KO EUSKARAZ. Arbizu'n euskalki au bera dute bukaeraz; baño sustrai guzia ezpada ere, geientsua beintzat Ipaŕ-Napaŕokoa dute. Baten sustraia ta bestearen (Etxaŕi-Aranazkoaren) bukaerak artzetik sortu dan irugaŕen euskalki ori ere ikusgaŕia da.

LAKUNTZA, AŔUAZU TA UARTE'KO EUSKALKIA. Lakuntza'n asten da Bonaparte Eŕegegaiak Goi-Napaŕ Ipaŕaldekoa deitzen duan euskalkia.

Euskalki au asko euskalkitxotan berexia dago; ta bakoitzaz zerpait beŕi eman nai dizutet.

Lakuntza ta Uarte-Arakil'goa sustrai ta bukaera geientsuak berdin dituenak. Aŕuazu oien bien erdian dagoanak ba-diĩu berezko bukaera berexi batzuek. Iru eŕi auetan gipuzkoerazko *zute*, *ute* egiĩen ditute *zube* ta *ube: Duzube*, *dube; ĩuzube*, *ĩube; diozube*, *diobe*.

---

(1) Kanpion jaunak bere «Gramática Bascongada,» (1884) 638 oŕialdean: Por lo tanto no repugnaría a *priori* el que *egon* fuese un auxiliar del intransitivo. Pero que haya quedado como núcleo la sílaba *ki*, o lo que es igual, la transformadora del *Egon* (estar).....»

Gauza txiki batzuetan berexten dira. Lakuntza'n lirake esateko esaten dute *leeke* ta *lirakete* ta esateko *leekie;* Arruazu ta Uarte'en beriz *lieke, liekie.* Lakuntza ta Uarte'n esaten due: *ziñeeben* = ziñidaten esateko, ta Arruazu'n *ziñeeyen, zieyen* = zieten esateko.

Almenazko garaietan sustrai askolaria *za* gauza batez ari denerako ta *txa* gauza askoz danerako: *dezaket, detxazket* eta onela.

ARAITZ, BERA-BIDASOA TA ETXALARKOA. Araitz'en eta beste bi eri oietan itz egiten den euskera, gipuzkoerara asko ematen duana da. Gipuzkoa'ko *zute* esaten dute *zue, t* galtzen dula. Gipuzkoa'ko *dute* emen esaten da *due.* Lege au bera gordetzen du Bera-Bidaso ta Etxalar'koak. Gipuzkoa'ko *ote* bukaera, Araitz'en egiten da *ie:* diote an, eta *die* emen. Bera ta Etxalaren Gipuzkoan bezala *diote.*

Etxalar ta Beran bezalakoxeko euskera dago *Bost Eri* esaten zaiotenetan.

BASABURU AUNDI TA ARAKIL'GOA. Iraneta'k Uarte'ren ondoan dagoalako zerpait artzen badu ere orko euskeratik, geiena Arakil guzian itzegiten dena du. Ta Euskalki onek gipuzkoerazko zute biurtzen du *zte:* Gip. natzizute emen *natzaizte,* an zaizute emen *zaizte;* Gip.'an duzute, emen *duzte,* an dizute ta emen *dizte.* Arakil'n beste gauza bat bere-berezkoa ba-du. Ta ori da Agintzazko ta almenazko garai, *Tx* sustraitako dutenak asko laburtzea. Gipuzkoerazko dezazkiozu, Basaburu ta Imotz'en detxazkiozu esaten dutena Arakil'en egiten due detxozu; eta onela esan duten garaietan *Zki* itz puska galduazi egiten diote.

Basaburu goikoan eta Imotz guzian euskalki ori bera dago baño esandako itz puska galdu gabe.

Basaburu Goiko ta Imotz'ko eri guzietan itzegiten den euskalkitxo ontan gauzazko garai geienetan ba-

diĩu bi esanera, aunitzezkoa esateko. Goi-Napaŕ Ipaŕaldeko *t* ta *zki* bi askolariak ibiltzen diĩuelako. Ala esaten dute ĩiot, eta dizkiot; ĩizugu ta dizkitzugu, ziĩizun eta zizkizun, ziĩizten eta zizkizten. Almenazko garaietan ere bi askolari ibiltzen diĩute: *tx* ta *zki* (gagai batzuetan; ortik *detxaeten* eta *dezazkieten* esatea.

Euskalkitxo ontan arkitzen da Bonaparte'k Olza'n arkiĩu zuan bereixtasun bat, guk gero Laŕaun'en, Basaburu beiko gukian eta Zubietan arkiĩugo deguna. Gipuzkoerazko dida, ziñidan, lida edo lira, eta onelako *ida* bukaera duen guziak egiĩen diĩute bi *ee*'kin: dee, ziñeen, ba'lee (edo lit) Eŕi batzuetan bi ee'n artean sartzen due *r* ta esaten due: *dere*, *ziñeren*, ba'*lere* ta ala (Basaburutxikian).

LAŔAUN'GO EUSKALKIA. Laŕaun'go ibaŕeko eŕi geienetan euskalki bera dago. Araizko *diz* asten dena emen *da* egiĩen dute. Araitz'n dizkitzuek eta Eŕazkin'en dazkitzuet (1); itz ortaz eta besteen batez oartu naiz. Lezeta'n, Azpirotz'en Uitzi'n eta Goŕitin geientsua Araitz'en bezala egiĩen da. Beste eŕi guzitan esan diĩeke aditza beintzat berdin dela. Laŕaun'go Euskalkitxo ontan gipuzkoerazko *zute* bukaera guziak *ui* biurtzen diĩute; ta gipuzkoerazko *te* bukaera beŕiz *i*. Zerate=*zaati*, dizute=*dizui*, nizuten =*nizuin*. Gipuzkoerazko *ote* bukaera beŕik lagun batez ari diranean, ala, «Joxe'ri esan diote» esateko, egiten dute *oi* bukerarekin, «Joxe'ri esan dioi» Baño askotaz danean *ote* bukeara aldatzen dute *ii*; ala: Araiz'ko ta Laŕaun'goari ardi bana eman *diote*, esateko, esaten due Araizko ta Laŕaun'goai ardi bana eman dî.

Euskalkitxo auetako aldaketa auek auŕengo begiraldian ematen dute txikiak baño ikusi dezazuen zer

(1) Araitz'ko goieŕietan ere ofela esaten da.

bereixtasuna sortzen den aldaketa txiki oietatik ara emen Goi Napaŕ Ipaŕaldekoaz ikusirik deramazkigunenak.

Arbazu'n Uarte	*Araitz'en*	*Bera Etxalaŕ*	*Basaburu'n Arakil'n*
Dizubet	Dizuet	Dizutet	Diztet
Dizube	Dizue	Dizute	Dizte
Dizubegu	Dizuegu	Dizutegu	Diztegu
Dizube	Dizue	Dizute	Dizte

Eŕazkin'en	*Laŕaun'n*	*Leitza'koa*
Dazuet	Dizuit	Dizuet
Dazue	Dizuit	Dizue
Dazuegu	Dizû	Dizuegu
Dazue	Dizui	Dizue

LEITZAKOA. Leitzan beste euskalkitxo bat dago, andik landara Areso'n eta (basaburu Txiki'an) bakaŕik itzegiten dena. Euskalki ontan Gipuzkoerazko zute egiten dute *zue* ta gipuzkoerazko ote bukaera egiten dute *oa*: diote=*dioa*, zioten=*zioān* eta ala; *te* bukaera beŕiz itzultzen due *ea*, zaten=*zatea*, dezagukete=*dezagukea*. Areso'n eta Uitzi'n berdin dute.

Erasun'en Leitzeko bukaera berak diru baño gañerakoa Basaburu Txikiko orain esatea guazenak bezala du.

BASABURU - TXIKIKOA. Ibaŕ ontan *zute*'ren ordez *zue* bukaera bakaŕik dute Gipuzko'akotik berexia. Euskalki au t'z betea da ta t'ren auŕetik i galdu egiten du aditzak beste bokalik auŕetik duanean.

Emen agertzen da Burunda'n besterik ikusi ez degun sustrai bat, *tzi*. *Latzit*, *Latzizu* eta, litzait, litzaizu'ren ordez.

Basaburu Aundikoaz esan degun *dia*'ren *ee*'zko aldaketa emen ere ba-da, ibar guziko eŕietan.

Napaŕoko beste iñongo alderditan ez bezalako

esanera ibaŕ ontan arkiĩu dut. Izki batzuk, zenbait garaietan, eztiĩezke esaten diĩuten eran ezaŕi. *Dira* edo *dire* esateko esaten dute *dere d* bat, *t* den, edo *d* den ezin igaŕi diĩekena. *Nadin* esatekoan batek ezin igaŕi dio *din*'en i ori egiĩen dute *e* ta *i*'ren bitarteko bat eta azkeneko *n* belaŕirako da *ñ*: *Nadeñ* (Ezkuŕa). *U* izkiarekin beste ainbeste gertatzen da zenbiĩ itzetan: ba-giñu, ba-ziñu ta olako batzuek esatean belaŕira dirudi: *giñou*, *o* ta *u*'ren arteko izki bat. Bonaparte ere oartu zen ortaz Labain'en (1) «*U* biurtu diteke *o*, —dio—baño aldaketa batere oiĩu gabe au, Bost Eŕietako euskalkitxoa goi-napaŕ ipaŕaldekoa duen, Basaburu-Txikiko lau eŕietako batean, Beinza Labayen'en arkiĩu dut. An arkitzen da ba: *duzo* duzu'ren ordez, eta *zuzo* zazu'ren ordez» Bonaparte'k artu zun, ba, *u* tako, ez *u* ta ez *o* deritzaiten ots ori.

Ibaŕ ontako eŕi guzitan eta Bertiz-Aranan gipuzkoerazko *diotet* esateko esaten due *diot* (bati bezala askori). Uts ori betetzeko *ĩut* ere esaten dute Bertiz'en. Ezkuŕa'n ez da ori bakaŕik. Aunitzezko garai guziak batezkoak bezala ibitzen ditute. Zaituztet esateko *zaiĩut*, dizuet esateko *dizut*, dizkitzutet esateko *ĩizut*, eta onelaxe dute garaiyik geienetan.

BERTIZARANA'KOA. Basaburu txikian oraintxe ikusi dugun euskalkitxo bera dute Bertiz'en ere. Eta nere ustez, ez dute beste bereixtasunik baizik au. Basaburu'ko *ee* edo *ere*, Bertizarana'n egiĩen dute *ire* garai geienetan eta bakaŕen batean *ide*. Ara, *direzu*, didazu esateko; *ziñiden*, ziñidan esateko.

Auŕeko bi euskalkitxo auetan eta Sunbiĩa'koan

(1) L'*u* peut encore se changer en *o*, mais je n'ai rencourré cette permutation, tout à fait insolite, qu'a Beinza Labayen, une des quatre localités de la vallé du Petit Basaburua qui font usage du sous-diatecte haut-navarrais septentrional de las Cinco Villas. On y trouve en effet: *duzo* (tu l'as) pour *duzu*, et *zuzo* (aie-le) pour *zazu*.

beste aldaketa oraindaño ikusi ez dugun bat egiten dute. *Ziñi* adizkiaren ondotik *ze*, *zi* edo *zu* eldu ba'dira *ziñi* adizkia biurtzen dute *zin* eta ala *ziñiztidan* edo ziñizteren esan beaŕean, esaten dute *zinztidan*, (Sunbi la'n), *zinzteren*, *zinzion*, *zinztiun*, eta alakoak. Zi-ñi-zi'ren eta bere antzeko itzetako iru *i* bata bestearen ondokoak belaŕira txoŕotxegi ematen dutelako izango ote da ori?

SUNBILA'KOA. Orain ikusi dizugun bi euskalkitxo auen beste aizpa bat da ikustera goazena; baño aien aldean askoz aberatsagoa. Euskalkitxo ontan *tzi* ta *tzai* bi sustraiekin egiten dizute garai ber-berak, berdin esaten dute *litzit* nola *latzit*, *litzaizkit*, nola *latzizkit; zitzaiten*, nola *zaiten*, *zitzaizun* nola *zaizun* garai bera esateko. Ta garai au da euskalki onek duen gauzarik gogoragaŕienetakoa. Etxalar'tik landara ez dut napaŕipaŕaldeko euskalkietan olakorik arkitu. Len-lenagoko garaia egiten dute emen Oraingo'ari *n* bat erantsitzeakin bakaŕik. Ara emen:

Oraingoa.	*Len-lentxagokoa*	*Etxalaŕen*
Zait	Zaiten	Zaian
zaizu	zaizun	zaizun
zaio	zaion	zaion
zaigu	zaigun	zaigun
zaizue	zaizuen	zaizuen
zaiote	zaioten	zaioten

Gipuzkoerazko len aipatu dugun *ida* bukaera emen egiten dute *ize;* zitzaidan = *zitzaizen;* baño ez beti; ibiltzen dute *ida* bukaera ere, baita *ira* ere: *zinztidan*, *zinztidaten*, *lirakete*, *lizirakete* itzetan. Euskalkitxo ontaz egin nezazken beste asko oaŕ ez luzatzeagatik uzten dizut, ta berau diot euskalkitxo geienez.

ARANO'KOA. Eŕi ontako Euskalkitxoa oso ikusgaŕia da, batez ere bere aditz aldakaitzaren bereixtasunaz.

Ara emen bere bertako garaia.

Naz=Naiz
Zee=Zera
Da=da
Gee=gera
Zeete=Zerate
Dia=Dira

Za ta *tza* sustraiaren ondotik euskalki ontan ez dute *i*'rik sartzen: *zat*, *zazu*, *zagu*, *litzat*, *litzazu*, *litzaket* eta.

Euskalkitxo onek *zute* bukaera egiten du *zue* ta *tzukee;* ta gipuzkoerazko *ote* bukaera beŕiz *ie* ta *iyue:* zitzaien = zitzaioten, *litzayue* = litzaiote, *liyue* = liote eta ala.

GOIZUETA'KOA. Arano ta Goizueta bi eŕiok bata bestearen ondoan egoteko, aŕigaŕia da euskeran batetik bestera dagoan berextasuna. An ikusi degu *i* izkia galdu egiten dutela *zat, zazu* ta beste oŕelako itzetan. Emen beŕiz, an artzen duen *a* kendu ta kentzen duen *i* izkia artzen dute. Ala *zait* esateko esaten dute *zit*, *zizu*, *zio*, *zigu*. Berealaxe *nitzizu* = nitzaitzu'ren lekuan; *gitzitzu* = gatzaitzu'ren ordez, *litzit* = litzait esan beaŕean; eta onela *tzi* sustrai askolariaren ondotik ez dute *a*'rik nai. Arano'n sustrai askolari guziak gipuzkoerazkoak diŕute; Goizuetan ordea guziak napaŕaldekoak. Euskalki onen gixekoa Be-Napaŕa'ko Zizo-Mixaiain'en zegoala zion Bonapartek. (1) Ala ere, garaien bukaera asko, gipuzkoan bezalaxe egiten diŕute. Laŕaun'go euskeraz itzegitean *ote* bukaeraz esaten nuan aldaketa, egiten dute emen ere beren erara. Gipuzkoerazko ote bukaera ez dute era berean aldatzen batez itzegitean, nola bi edo geiagoz

(1) Le Verbe Basque en tableaux par Le Prince Lois Lucien Bonaparte. *Observations.*

itzegiten. Batez itzegiten ba'da, gipuzkoeraz bezalaxe esaten dute: diote. Ala, Joxe'ri argia ekarri ba'liote, esaten dute. Baño bitaz esan beaŕ dutenean kentzen diote erdiko *o* ori ta ala esaten dute: Joxe'ri ta Txomin'i argia ekarri *ba'lite*. Aldaketa onengatik irugarren batzuei dagozkien garaien esanera guziak bukatzen ditute *ite* bukaeraz. Aiei eraman diote, esaten due: aiei eraman *dite*, *titte*, *ditet*, *ditegu*.

Gipuzkoa'ko dida, emen egiten dute *dia*, erdiko *d* izkia galduz.

ZUBIETA'KOA. Zubieta'ko euskalkitxoak Basaburu Txikiko euskalkitxoaren bukaera, baño angoaren utsarterik ez du. Bildu dituten guzietan osoenetakoa da.

Goiko erietan ikusi dugun *atzi* sustraia emen *itza* biurtzen due: *litzait* eta. Ta emen ez dut arkitu Basaburu'n arkitu ditugun beste berextasun aietakorik ere naiz ain bertan egon. Ba-dute emen beste berextasun bat. Gipuzkoerazko *ninduzun* eta *ginduzun* garaietan erdiko *d* ori beraxtu egiten dute ta *y*'ren gixen esaten dute. Labain'en berorixe egiten dute *gindūzun*'ekin, naiz *niñuzun* esan.

Ezkuŕa'n	*Erasun'en*	*Saldis'n*
Nadeñ	Nain	Nadien
Zaïezen	Zaïezen	Zaïezen=Zaïean
Dein	Dain	Dadien
Gaïezen	Gaïezen	Gaïezen
Zaïezen	Zaizten	Zaïiezten
Dein	Daïezen	Daïezen

Sunbïla'n	*Labain'n*	
Legasa'n	*Zubieta'n*	*Arano'n*
Naien	Nain	Nain
Zaïiezen	Zaïezen	Zaïezen
Daien	Dadin	Deien
Gaïezen	Gaïezen	Gaïezen
Zaïiezten	Zaïezten	Zaïiezten
Daïezen	Daïezen	Diïezen

ULTZAMA'KOA. Ultzama.guzian, Odieta ta Anue ibaŕetan euskalki bera itzegiten da, ta au bera itzegiten emen zen Xulapen'en (Juslapeña) ere; bai biñipin Osakaŕ eta Beorburu'n.

Euskalki onek len Basaburu Aundi'koan ikusi ditugun napaŕ ipaŕaladeko sustrai askolariak ditu. Emengo euskeran aditz aldakaitzan *zki* sustraia sartzen da, baño aditz aldakoietan beti napaŕ-ipaŕaldeko *t* ta *tx* dira sustrai askolariak.

Ultzamako eŕi guzietan esaten dute *ṫ* ta beste ibaŕetan beŕiz geienak *t* gogaŕa. Euskalki onen bukaera berexiak dira *zie* zute'ren ordez eta *te* edo *ote* gipuzkoeraz bezalaxe.

Euskalki ontan gertatzen da almenazko garaietan napaŕ egoaldeko euskalkian ere gertatzen dana, baita ere Arakil'en. Au da, garai oien asierako *de* jan egiten diote; ta dezaket esan beaŕean esaten due *zaket, zakezu, zake* ta garai ori bera aunitzezkoa egitean askotan batekoak galdu zuen *de* beŕiz artu egiten du. Ala esaten dute: *detxaket, detxakezu* ta. *Txaket* utsik ere esaten da, baño geiago *detxaket*.

ESTERIBAŔ TA EŔOIBAŔ'KOA. Esteribaŕ'ko euskera Ultzamakoaren antz-antzakoa da. Bukaerak berberak ditu. Sustrai askolaritako *tx*'ren ordez artzen dute *tz*, ta *ṫ* gozoaren ordez *t*.

ñ'rik ez da euskalki ontako aditzetan, beti gogortu egiten dute.

Ibaŕ geieneko eŕietan, Iragi atera ezkeroz, nere ustez guzietan len-lentxagoko garaiak bukaerako *o* izkia galdu egiten dute. Ta esaten dute *zitze, zine, ze, N*'ren ondotik *t* eldu denetan *t* ori *d* biurtzen dute: *Nindaike, zindaike, gindaizke*.

Eŕoibaŕ'koa ta baita Artzibaŕ'koa ere Esteribar' koaren aldaketa batzuek besterik ez dira. Ta aldaketa

aundiena dago gipuzkoerazko *io* ta *iote* bukaera duten garaietan egiten dute *ako* ta *akote* ta batzuek *eko* ta *ekote*, au Artzibar'en geiago.

Eroibar'en garai geienetan ibiltzen dute oraindik Ipar-aldeko *t* sustrai askolaritako, baño Artzibar'en oso gutxi ibiltzen da, ta oren lekuan artzen dute *dizki*.

Garaietako lenengo lagunaren *ida* bukaera iru ibar auetan agertzen zaigu, geienean erdiko *d*, *r*'e biurturik; Esteribar ta Eroibar'en *d*'ekin ere garaien batzuetan ibiltzen dute baño. *Zinira* = ziñidan esateko, *zira* = ziran esan bearean.

Artzibar'en beste aldaketa oargari bat egiten dute. Aristian esan dugun *zinira* ortan bezala bi *i* eldu diranean *n* erdian dutela, *n*'ren ondotik eransten diote *d*, ta esaten dute *zindira* = ziñida'en lekuan, *zindigu*, *gindizu* ta ala. Baño gero arigarigoa dena *zin*'en ondotik *e* eldu ba-da ere *d* ori berdin sartzen dute, *zindeko* = ziñio'ren ordez ta onela gipuzkoerazko *ziñi* guziak egiten ditute *zindi* edo *zinde*'rekin.

Artzibar'ko euskeran beste berextasun ikasgari bat ba-da. *Ke*'z bukatzen diran garaietan bukaeran bear luken *ke* erdira sartzen dute. *lezakera* = lezadake esateko, *lezazkera* = lezadazke'ren ordez; *lezakerate* = lezadakete esan lekuan.

AURITZ TA OROZ-BETELU'KOA. Auritz (Burguete) ta Oroz-betelu'ko euskalkiak orain ikusi ditugun oien aizpatxo batzuek dira. Dira len ikusiak baño atsegiñagoak belarirako, an bukaeretan galtzen duten *n* emen beriz artzen dutelako. Bestenaz ango *ziñi* ta *giñi*'z esan degun aldaketa berdin-berdiña da emen ere, baño an baño ere aurerago deramate *zin* edo *gin*'en ondotik *bocal*'ik ez bereala jartze ori. Emen *zin* edo *gin*'en ondotik beti dator *d*, *bocal*'a baño len. Oren adizpideak jari baño len beste beren arteko ber-

extasun bat nai dut adirazi, biak batean saŕi ikusteko. *Zin* edo *gin*'eri atzetik erasten dioten *d*'ren ondotik Auritz'en jartzen dute *e* izkia, ta Oroz-Betelu'n beŕiz *a*.

Auritz'en	*Oroz-Betelu'n*
Zinden	Zindan
Ginden	Gindan
Zindeten	Zindaten

Napaŕ Ipaŕaldeko ĩ askolaria ez da agiri euskalki auetan, garai bat bakaŕean Oroz-Betelu'n besterik.

Esteribaŕ'tik asi-ta oneraño ikusi degu, Napaŕ Egoaldekoa Bonaparte'ek deitzen duan euskalkia; orain sartzera goaz Aezkoa'n, Luzaide'n eta Baztan'en itzegiĩen diranetan.

AURIZPEŔI'KOA. Aurizpeŕi'n (Espinal), Aezkoan, Luzaide'n, Baztan-Basaburu'n, Amayuŕ'en eta Zugaŕamurdi'n itzegiĩen diran euskalki guziak aidezkoa ba-dute. Argi agiriko da ori onako ikusbide ontaz:

Luzaide'n	*Auritzpeŕi'n*	*Aezkoa'n*
Daazu	Darazu	Dadazu
Daa	Dara	Dada
Daazie	Darazie	Dadazie
Daate	Daŕate	Dadate

Baztan-Bas.	*Amayuŕ*	*Zugaŕamurdi*
Datazu	Datazu	Datazu
Daut	Daut	Dat
Datazue	Datazue	Datazue
Dadate	Datate	Datet

Au ikustean irudi zait, ba, guziak aide dirala, gauŕ bi etxealdetan berexiak bezala, baño.

Ara oraindik beste ikusbide bat.

Luzaide	*Aurizperi*	*Aezkoa*
Daizut	Dauzut	Dauzut
Daizu	Dauzu	Dauzu
Daizugu	Dauzugu	Dauzugu
Daizie	Dauzute	Dauzie
Baztan-Bas.	*Amayur*	*Zugarramurdi*
Datzut	Berdin	Berdin
Datzu		
Datzugu		
Datzute		

Ikuskai ontan agiri da argiago zein zeñekin eldu diran obeki. Luzaide, Aurizperi ta Aezkoa dira orain aidezko urbilena duenak.

Ta azkeneko biak berexten dira angoagandik, Luzaide'n *i* esaten dutelako Benaparako erara, emen *u* esaten dutena. Esan dileke, ba, beren berextasunik aundiena datorela esaneratik, berezko aditzaren izaneratik baño geiago.

Aurizperi'ko euskalkiak, nola baita Eroibar'ko azkeneko eria Aezko aldera, bere ibareko euskalkitik nasten dilu asko garai oso-osoak. Baño Aditz aldakoiean garai geientsuak Aezkoa'ko erara dilu Aezkoa'n *dada* egilen dutena, emen bigaren *d*, *r* egiñez *dara* esaten dute. An *e* egilen dutena ere, emen *a* biurtzen dute.

Aezkoa'n	*Aurizperi'n*
Deet	Daet
Deezu	Daezu
Dee	Dae

Beste gañerako gauzetan elkarekin dabiltza beti.

LUZAIDE'KOA. Luzaide'n bildu dutena geienean ongi datoi Bonapartek Be-Napar Egoaldekoa bezala jartzen duanarekin baño ez beti, Luzaide'koak beti artzen dilu goi-Napar aldekotik izki berexien batzuek edo baita garaien bat ere.

BAZTAN'GOA. Baztan'en bi eratara itzegiten dute. Baztan-Basaburu'koak egiten dute *Napar* ipar-aldekoak bezalaxe ñ'ek eta beste aldean ez dute ñ'rik.

Gero garai batzuetan baditute lagun baten baño geiagoren esanerak berexiak.

Ara: *Nintzan* eta *nintzen* esaten dute Bazt. Bas, ta beste aldean beŕiz *nitzen*.

Baztan Bas.	*Amayur'en*
Neiden	Nindaien
Zindezen	Zintezin
Zeiden	Zedin
Gindezen	Gindezin
Zindezten	Zintezten
Zeitezen	Zitezen

Baztan Bas.	*Amayur*
Zaitutet	Zaiztet
Zaitute	Zaizte
Zaituztegu	Zaiztegu
Zaizte	Zaizte

Baztan Bas.	*Amayur*
Diozuten	Dakioten
Diozuzun	Dakiozun
Diozon	Dakion
Diozogun	Dakiogun
Diozutzuen	Dakiozuen
Diozoten	Dakioten

Ba-dira, ba, Baztan'en onelako berextasun ikusgarŕiak Baztan Bas.'tik Baztan Goiza'ra, baño garai asko ta askotan berdin-berdiñak dira.

Bietan nasten da, ta ez gutxi Goi-Naparoko euskalkietatik. Eta ez naiz aŕitzen Bonaparte bera zein euskalki artean jaŕi ez zekiala arkitzea. «Baztan ibaŕeko euskera, dio berak, artu liteke, ezeren eragozpenik gabe, laburdiko irugaŕen euskalkitxo bat bezala, eztiteke, ba erabaki, kasketa piskoatez ez izatea, ea

azkeneko ortatik edo goi-napaŕ ipaŕaldekotik artzen daun geiago.»

Ez noa, ba, ni erabakitzea nongoa den, emengo euskalkiaz, esatera noanaz. Emengo euskalkiak Laburdikoaren bukaera berak diĩu garaiyik geienetan.

Baño Baztan'go bi alderditako euskalkitxotan baditute Laburdi'n diĩuten erako garaiak eta goi-napaŕaldekoak uts-utsik diranak. Len ainbeste aldiz ikusi degun *t* sustrai askolaria emen daukagu beŕiz, tut, tuzu, tu itzetan. Aŕitzekoa da gero *tut* oŕekin gertatzen dena. Napaŕo'ko baztaŕ guzietan, nere ustez, ibiltzen da. Araitz, Leitza ta Areso'n *ba* auŕetik ezpadu, ez da ibiltzen geienean *tut* ori; baño ba-*tut* esaten dute oietan ere, naiz geienean *diĩut* ibiĩi.

Ori da, ba, Napaŕoko euskeraren ezagungaŕia. Gaurko napaŕo guzi-guzian arkitzen da, ta emendik landara iñon ibiltzen danik ez dakit.

Baztan'go bi alderdietan arkitzen dut beste garai bat Napaŕoko lau ibaŕetan bakaŕ-bakaŕik arkitzen dena; Napaŕoko iru baztaŕ uŕtienetakotan, Burunda'n, Zaraitzu (Salazar), Eŕonkari (Ronkal) en, eta Baztan'en. Ara:

Gipuzkoeraz	*Burunda'n*	*Zaraitzu'n* (Bonaparte)
Diotet	Daubet	Dabet = diabezut
Diotezu	Daubezu	Dabezu
Diote	Daube	Dabe
Diotegu	Daubeu	Dabegu
Diotezute	Daubezai	Dabezie
Diote	Daubei	Dabe

Eŕonkari'n	*Baztan'en*	*Zaraitzu'n* (Orain)
Dabeid	Dabet	Diabexut
Dabeidzud	Dabezu	Dabexu
Dabei	Dabe	Diabexu
Daguei	Dabegu	Diabexugu
Dauzei	Dabezue	Dabezie
Dabei	Dabete	Diabexie

Zaraitzu ta Eŕonkari'n Bonaparte'k bildu ziĩuanak jaŕi diĩut lenengo lekuan eta gero bigaŕen aldiz jaŕi dutena da gauŕ esaten den bezala. Eŕonkari'n gauŕ nik bildu dutena franko aldatua dago, *Dauzeir, dauzei* eta. Argatik eztut jaŕi.

Baño oŕ jaŕi diĩuten oien arteko aidetasuna iñoŕk ez dezake noski zalantzan edo dudan jaŕi. Napaŕoa bere buruaren jabe zen garaietan nonbait ere gure gurasoen artean ba-zen orain baño alkartasun geixago izkuntzean ere ta orduko aztarnak gelditzen zaizkigu naski itz oietan.

Garai oŕen jatoŕia. Garai oŕen jatoŕia argi-argia da neretzat. Olazti'ko *derot*=dioŕ'en ordezkoaz itzegiĩean eta aŕen jatoŕia agertzean ikusi degu ango *eran* aditza *derot* oŕen iĩurburua dala. Gauza bat bati ekaŕi diotela esateko, *derubet* esaten dute Olazti'n. Oŕ ezagun da lenengo *ro* sustraiako *o* izkia *u*'az aldatu besterik ez dutela egin eta *o*'ren ondotik *b* gogortxoa litzekelako Burunda bereko beste eŕi batean, Urdian'n, derubet'eri *r* kendu egiĩen diote, len esan dutenaz, eta esaten dute *deubet* ta andik urbiĩengo eŕian Iturmendi'n *e*'ren lekuan *a* aldatzen diote, esanez: *daubet.* Baztan'en ere ez ote du jatoŕi ori bera?

Zaraitzu ta Eŕonkari'koaz, uste dut biñipin, ez duela beste sorpururik. Eŕonkari'n eraman esateko ibiltzen dute beti *eruan;* ortik *deruabet* berez jalkitzen da. Ta alde guzietan gertatzen dena, labuŕago esateagatik, *dabet, dabeid.* (Eŕonkari'ko bukaerarekin).

ZUGAŔAMURDI'KOA. Zugaŕamurdi, Urdazubi ta Frantzi aldeko beste bi eŕietan Baztan'go euskeraren antz-antzekoa dute. Asko ta asko garai berdinberdiñak ere bai Baztan Goiza'koakin; baño Baztan'goak baño ere joera geiago du Laburdi'ko euskalkira, naiz artatik ere piskoat berexi.

AEZKO'AN. Bonapartek emen egin zuan lana baño obegorik ez nula egin beaŕ etsia nengoan, baño ala ere nere begiz ikusi ta nere belaŕiz entzun nai izan nuan ibaŕ ontako euskera ta iñoiz bildu gabea ba-lego bezalaxe bildu.

Nere lan aldia egin ondoan auŕez-auŕe jaŕi diſut bionak eta garai geientsu-etan berdin daukagu. Baño garai batzuetan aŕek *au* esaten duan lekuan neri *ou* esan didate.

Gipuzkoerazko	Bonaparte'k	ta nik bildu dut
Zindudan	Nauzu	Nouzue
Zindun	Zauzu	Nouzue
Zindugun	Gindauzu	Gindauzue
Zinduten	Zauzute	Zouzie

Oſen aunitzezkoa Gip.	Bonaparte'k:	nik bildua:
Zindutedan	Nauzie	Nouzie
Zindute	Zauzie	Zouzie
Zindutegun	Gindauzie	Gindauzie
Zinduten	Zauziete	Zouzie

Onelako beste aldaketa batzuek ere ba-dira, batzuek aundi samaŕak, besteak ſxikixagoak. Aŕek *zute* bukaerarekin artu ziſuan franko, *zie* bukaerarekin esan dizkidate.

Beste bat:

Bonaparte'k:	Dayet	nik bildu dut:	Deet.	Gipuzkoeraz:	Diotet
	Dayezu		Deezu		Diotezu
Aunitzezkoa	Daye	*Aunitzezkoa*	Dee	*Gipuzkoeraz*	Diote
Daiztet	Dayegu	Deiztet	Deegu	Dizkiotet	Diotegu
Daiztetu	Dayezie	Deiztetu	Deezie	Dizkiotezu	Diotezute
Daizte	Dayete	Deizte	Deete	Dizkiote	Diote
Daiztegu		Deiztegu		Dizkiotegu	
Daiztezie		Deiztezie		Dizkiotezute	
Daizte		Deizte		Dizkiote	

Orain aldian ango euskalkiak dauzkan esanerak ageriko dira, ba, lan ortan.

ZARAITZU'KOA. Aezko'koa baño ere ikusgarriagoa da Zaraitzu'n len neronek bildu ta gero Jaurte'ko (Jaurieta) Apez langile ta on-on batek zuzendu ta txukundu difena. Lan ontan ez da izango Bonaparte'k bildu edo oartu ez zuan gauzik nai ba-dezute, baño arek eman zizkigunetan baño askoz argiago agiri da eriaren esanera itz puska guzietan. Arek jari zuan guzia *z* ta *Tz*'rekin nai eriak *x* ta *tx* 'rekin esan. Egia da euskalki ortaz egifen difun oaretan argi jartzen duala noiz egifen duen *x* ta noiz *tx*, baño ala ere izkuntza beria dirudi itzegifen dan era berera idatzi edo Naparoa'n esaten degun bezala ezaririk.

Gañera lan ori xuxendu difen Apez jaun arek ain txukun, polèki ta argi jaririk itzuli dif. Atsegin geiago ematen dif beste dekartzaten guziak baño.

Zaraitzu'ko euskalkia da guzia eztia, *x* ta *tx*'ez josirik dago, gaiztakeririk gakeko aurtxoakin edo zerutarakin itzegifekoa dirudi. Entzun dezagun beren *Orain-bertako* garaia.

Ni Nitxu	*Gipuzkoeraz*	Beste garai bat.	Naike	*Gipuz.*
Xu Xra	Naiz		Xaixke	Naiteke
Kura Xu	Zera...		Diaikexu	Zaitezke
Gu Gitxu edo gra			Gaitketxu	
Zek Zadie			Zaizkie	
Kurak Txu edo gra			Diazteketxu	

EŔONKARI'N. Zer esango dizuet euskalki ontaz? Bonaparte'k bildu zuanarekin geldifu bearko degula, beste aldien batean len bilatu nifuan baño erakusle obeak ez ba-ditut upatzen.

Bi itzetan. Berez lan astun eta nere motelkeriz astunagoa egin duten ontan, ikusi dugu lena gure asabengandik geldifzen zaizkigun napar euskalkizko idazki edo liburuaz oraingo Naparoko euskera ez dela asko asko aldatu ordukotik onera, bere aditz laguntzalean.

Burunda'an arkiĩu dugu iru euskalkitxotan berexten dan euskalkia ta oartu gera *zai* bukaera duela aunitzezko bigarẽn beti, Olazti'n, Ziordi,n, Urdiaien'en, Iturmendi ta Bakaikoan; Altsatsu'n beŕiz *zubei* bukaera egiĩen dutela; ta azkenean irugarẽn lagunarentzat beŕiz eŕi guzietan iru bukaera ibiltzen diĩutela: *bai*, *ai* ta *ei* (au Eŕonkari'n bezala).

Etxarí-Aranatz'en ikusi dugu beste euskalki bat beste iru euskalkitan berexia. Etxarí'n *zubie* bukaera' rekin aunitzezkó bigarẽn lagunarentzat ta Arbizu'n ere bukaeera berdiñarekin; Ergun guzian oŕen ordez upatu dugu *zie* bukaera ematen diotela ta irugarẽn lagunarentzat *bie*, *ie* ta *yue* ere bai, naiz garai gutxitan.

Lakuntza, Uarte-Arakil eta Aŕuazu'koai aditu diegu *zute*'ren ordez *zube* ta *ute*'ren lekuan Lakuntza ta Uarte'n *ube* derabiltela ta Aŕuazu'n beŕiz *ote*'ren ordez *iye* ta *eye*.

Arakil, Basaburu ta Imotz guziko *zte* zutenen ordezkoak aŕiĩu gaiĩu ta oartu gera bukaera ber-berak ba-diĩute ere Arakil'en, esanera motzagoa ta ez ain ugaria dutela.

Gero sumatu dugu Laŕaun'daŕen *Zute*'ren ordezko *zui* ta *ute*'ren lekuan esaten duen *ui* ura, ta baita nola *ote*'ren lekuan batentzat danean *oi* bukaera ematen dioten ta askorentzat denean *î*.

Leitza'n ikusi dugu ondorean Araiz'ko *zue* bera zute'ren ordez esaten eta bi bukaera beŕi *ute*'ren lekuan *ea* ta *ote*'ren lekuan *oa*, ta bero rixe Erasun'en eta Ezkuŕa'n.

Basaburu-Txikian, Bertizarana'n Sunbĩla'n eta, *zue* bera arkiĩu dugu, baño ala ere oartu gera zer berexketak diĩuten *ia* bukaeraren ordez eta.

Arano'n ere *zue* bera ikusi dugu bigarren lagunaren bukaeratako, baño, emen topo egin dugu beste bi bukaera ezagunezakin, *ee* ta *oe* baita ere len Etxarri'n ikusi duguna beriz emen arkitu dugu, au da, *yue* bukaera.

Goizueta'n ez dugu arkitu gipuzkoerazko bukaeratatik berexirik *ite* bat besterik eta ori aunitzezko irugarren lagunarekin askok ikustekoa dueneako bakarik. Baño oartu gera nola *zaitut* eta onelakoai *a* izkia jan egiten dioten be-napar egoaldekoak bezala.

Ultzama'n agertu zaigu beriz len Ergun'en (Ergoiena) upatu dugun zute'ren ordezko *zie* bukaera; ta ikusi dugu beste emengo bukaera guziak gipuzkoeraz bezala ditala.

Esteribar'era joan gera ta an ere Ultzama'koaren antz-antzeko euskalkia arkitu dugu garaiyik geienetan, aren bukaerako *n* izkia galtzen dun bezala ez ba-lu galduko. Baño auxe da goi-napar egoaldeko euskalkiaren bereixtasun bat, ta euskalki ori emen asten da gaurko egunean.

Eroibar'en aristian aipatutako euskalkiaren usai geiago artzen du, ta naiz oraindik emen ere ibili *t* askolaria ta *ote* bukaera, bere ontan asten dira *ako* ta *akote*, *azko* ta *azkote* bukaerak esaten.

Oroz-Betelu'n bukaera berdiñak arkitu ditugu, naiz beste zerpaetan berexirik egon.

Artziba'en ere ez dugu *ako* ta *akote*'ren lekuan esaten duen *eko* ta *ekote*'z gañera bukaerako *ke* itz erdian sartzen dutena beste berextasun aundirik arkitu. Auritz'en ere *eko* ta *ezko*, *ezkote*.

Aurizperi'koa, Luzaide ta Azkoa'koa ikusi dugu zeñen aide urbilak diran eta beren bukaerak, *zie* ta *ako* ta *akote* dirala ere bai.

Baztan'go bi aldetan, Amayur ta Zugaŕamurdi'n arkiĩu diĩugu zue ta ote bukaerak ta Baztan'go bi alderditan *be*, *bete* ta *bezte* Eŕonkari'n eta Burunda'n bakaŕik len arkiĩuak.

Zaraitzun gogoan duzue zeñen euskalki samuŕ ta atsegiña duten.

Azkena. Bukatu dut, jaunak, nere lana, Jaungoikoari eskeŕak.

Baño nere itzaldi au ez dut bukatu nai, Euskaltzaindiari itz bat eta neri entzutera etoŕiz ainbesteko omena egin diazuen guziori beste itz bat esan gabe.

Euskaltzain, jaunak; ikusi duguna ikusi ondoan guziori gogoratuko zitzaizuten neri gogoratu zaiĩena noski; nere lanetik berez jalkintzen den ziĩua da-ta. Au da, onenbeste aldaketa ta onenbeste berextasunekin gure euskerak ez dezake deus irabazi. Irabazi beaŕean bereixtasun au euskerarentzat gauzarik kaltegaŕienetakoa da.

Gure berextasun oiekatik, gure euskera maitagaŕia paŕagaŕi jartzen dugu gure artera datozen erdaldunen begietan, lotsagaŕi elkaŕi ezin adiĩuz ikusten diran euskaldunentzat eta azkenean goŕotagaŕi ta zer esanbide naiko ematen diena, guri ta gure gauzuei auŕetik gutxi nai digutenentzat. Argatik beaŕezkoa da euskera batutzea, euskera bizitzekotan.

Euskera maiĩe dezutelako, gauŕ emen bildu zeraten guziori esan beaŕ dizuet beŕiz, gure izkuntza maitea, beŕitzeko, aberasteko, goratu ta zabaltzeko lanetan Euskaltzaindiak egiñalak egin da ere, ezer gutxi auŕeratuko giñukela edo batere ez, zuen laguntza ez ba-ziñigute emango. Zuek batez ere eŕitako buru zeraten Auzo-gizonak eta Apez jaunak izan beaŕ dezute Euskaltzaindiaren besoak; zuen eskuetan dago gure

euskera ederaren bizia. Azkenean, esa zagun Dogson jakintsuarekin:

Heuskara! oi buru maitea
Nehork ohortzi bai zaitu lurpean,
Zu begiratzeko aunitz edefa!
Goratu zaite Paris'en artean!
Huskara! ay hizkuntz maitea!
Askok lurperat nai zinduzketen
Ala baina gero zure phiztea
Biotz-garaile betiko izanen.

EUSKALTZAINDIA'REN AGERKIZUNAK

Euskaltzaindia'k, orain arte bereix argitaratu dituan agerkizunak onexek dira.

1919.—Reglamento interior de la Academia de la Lengua Vasca. *Euskalzaingoren araudi estaria.* Eusko-Argitaldaria, Bilbo, 1919. Amabost orialde in-16 einekoak.

Aitua dago. (Agotado. *Épuisé).*

1920.—Euskaltzaindiaren barneko araudia. *Reglamento interior de la Academia de la Lengua Vasca.* Eusko Argitaldaria, Bilbo, 1920. Ogeita-lau (12 + 12) orialde, in-16 einekoak.

Auxe da aurretik dabilen gutuntxoaren 2'garen ateraldia. Ikus Euskera'ren 1ko Atala, 60'garen orialdean.

1920.—Euskaltzaindiaren sortarauak. *Estatutos de la Academia de la Lengua Vasca.* Eusko Argitaldaria, Bilbo, 1920. Amasei (8 + 8) orialde in-16 einekoak.

1920.—Informe de los señores académicos A. Campión y P. Broussain a la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera. Imprenta del Ave María, Bilbao, 1920. Ogei orialde, in-32 einekoak.

1920.—Euskera. Euskaltzaindia'ren lan eta agiriak. *Trabajos y actas de la Academia de la Lengua Vasca.* Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque. 1ko urtea, 1ko zenbakia. Martín, Mena y Cía, San Sebastian. Laurogei orialde, in-8° einekoak.

1920.—EUSKERA... Iko urtea, II gaŕen zenbakia. Edouard Privat'en iraŕkolan, Tolosa (Prantzi' koan), 1921. Laurogei-ta-amasei oŕialde, in-8° einekoak.

1921.—EUSKERA... II gaŕen urtea, Iko zenbakia. Altube'taŕ Seber yaunaren saŕerako itzaldia eta Azkue yaunaren erantzupena. Edouard Privat' en iraŕkolan, Tolosa-Prantzikoan. Iruretan-ogei-ta-laur oŕialde, in-8° einekoak.

1921.— EUSKERA... II gaŕen urtea, II g. zenbakia. Aita Intza ta G. Lakonbe'ren saŕeritzaldiak eta Aita Olabide ta Azkue Jaunaren erantzumenak. Edouard Privat'en iraŕkolan, Tolosa (Prantzikoan). Irurogeita-lau oŕialde, in-8° einekoak.

1922.—EUSKERA... III g. urtea, I g. zenbakia. Euskeraren batasunaz izan diran batzaldietan irakuŕitako txosten edo ikerpenak. Eusko Argitaldaria, Bilbo. Eun eta ogeita amabi oŕialde in-8° einekoak.

1922.—EUSKERA... III g. urtea II gn. zenbakia. Euskaltzaindia'ren bigaŕen urteko batzaŕ-agiriak. Aita Zabala'ren aditza. Aita Intza'ren saŕeritzaldia (amaya). Eusko Argitaldaria, Bilbo. Larogeitaamabost oŕialde, in-8° einekoak.

1921.—LENENGO EUSKALEGUNETAKO ITZALDIAK. 1921 g. urteko Iraila'ren 4-8 bitaŕtean Durango'n egindako euskal-yayetan irakuŕi ziran itzaldiak. Eusko Argitaldaria, Bilbo. Eun eta ogeitamalau oŕialde. in-8° einekoak.

Salgei, Eusko - Ikaskuntza ' ren bazkide diranentzat 1,50 lauŕlekotan eta ezdiranentzat 2,50 lauŕlekotan.

1922.—IPUIN LABUŔAK (umetxoentzat). Garitaonandia'taŕ Bitoŕ'ek egiñak: Euskaltzaindia'ren idazti-ba-

tzaldian saritutako liburua. Eusko-Argitaldaria, Bilbo. Beŕogeitamaŕ oŕialde in-8° einekoak, apaingaŕi ta guzti.

Salgei: Eusko-Ikaskuntza'ren bazkide diranentzat laufleko 1'en, ez diranentzat, laufleko 1,25'n.

— OSASUNA, MERKETZA TA YANARITZAZ. *Junta de Cultura Vasca*'ren eskariz eta Euskaltzaindia'ren aginduz, Eskauriatza'ren Azpeitia'taŕ Julene'k egindako *Sukalde liburua*. Eusko-Argitaldaria, Bilbo. Beŕogeitamalau oŕialde, in-8° einekoak.

Salgei: Eusko-Ikaskuntza'ren bazkide diranentzat laufleko' ren 0,75; ez diranentzan laufleko 1.

EUSKAL - ABESTI. — *Esaten dute bada... Txiribogin andrea. Ezkongaietan. Bautista Bazteŕetxe...* Izki ta eresi.

Duan emoten dira.

Liburu ta gutunok, Euskaleŕiko gutuntegirik onenetan eta Euskaltzaindia'ren bein-beineko etxean, (Ribera 18, Bilbo) saltzen dira.